

A la Rédaction

de la Revue Arménienne HANTESS
au convent des RR PP. Mechitharistes

à Vienne

eristengasse

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ

Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

ԱՄՍԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

21^{րդ} ՏԱՐԻ

1894

ՄԱՅԻՍ

ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԲԱԻԱՐԷ Ի ԼՈՅՍ	493
ԵԿԵՂԵԱՅ ԳԱԻԱՌ	207
Ի ԳԱՐՈՒՆ	210
ՄԵԼԱՄԱՂՁԻԿՆ	211
ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ	212
ՓՇՐԱՆՔ	214
ԳՈՀԱՐ	216
ԵՐԿԱՐԱԿԵՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՄԲԱԻ	223
ՏՐԱՄԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ	226
ԻՍԼԱՆՏԱ	230
ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼՔ	232
ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ (Ե-Ն-Ն-Ն)	234
ՄՏԱԾԻՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ (Լ-Ն-Ն)	228
ԼՐԱՔԱՂ	239
ՆՈՐ ԲԱՌԱՐԱՆ	240

ԶՄԻՒՈՆԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԱՄՅԻՐԵԱՆ

ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՔ

Մ ՄԱՍՈՒՐԵԱՆԻ

Դասեկան արժու

Զատիկ (վ. օլթէր)	.	.	.	.	.	.	.	.	5
Ֆիլլահն (սպասարան)									
Միքրօ-Մեղաս, ժան և Բօլէն, Ճերմակ ու Սև (վ. օլթէր)									4
Վերթէր (կէօթէ)	.	.	.	.	.	.	.	.	8
Մենաստանի սղօրին (Տ. Պոմոն)	.	.	.	.	.	.	.	.	5
Յէվրիյի սափրիչը (Պոմարէ)	.	.	.	.	.	.	.	.	5
Դաղտնիք Բարիգի (Էօթէն Սիւ) 8 հարս	.	.	.	.	.	.	.	.	96 50
Հազար ու մէկ գիշերներ	6	»	.	.	.	.	.	.	74 50
Երեք Հրացանակիրք (Ա. Տիւմա)	3	»	.	.	.	.	.	.	56
Քսան տարի ետք	»	»	4	»	.	.	.	.	46 50
Պրաժլօն դերկոմն	»	»	12	»	.	.	.	.	115
Ամօրի	»	»	.	.	.	.	.	.	16 50
Իվանօէ (վ. Սքօթ)	3	հարս	.	.	.	.	.	.	29
Անիծեալն (***) Աբրայ	4	հարս	.	.	.	.	.	.	53 25
Ամուրիի մը երազները (Էք. Մարկէլ)	.	.	.	.	.	.	.	.	6 50
Աշխարհի շրջանն ու թոռն օրուան մէջ (ժ. Վերն)	.	.	.	.	.	.	.	.	12 75
Խորհրդաւոր կղզի (ժ. Վերն)	3	հարս	.	.	.	.	.	.	28
Մանկութիւն (Շանֆլէօրի)	.	.	.	.	.	.	.	.	9 25
Սիպերիականի մը Յիշատակը	.	.	.	.	.	.	.	.	8
Հայկական նամականի (Վրոյր)	.	.	.	.	.	.	.	.	12 25
Անկլիական նամականի կամ Հայու մը հակառակը	.	.	.	.	.	.	.	.	
Համառօտ պատմութեան գիտութեան (Ա. Պըքէլ)	.	.	.	.	.	.	.	.	10
Մանր վէպեր ու դասեր տղոց համար (սպասարան)									
Բանալի հայերէն չարադրութեան Բ. Դիպ	.	.	.	.	.	.	.	.	2 50
Գիտելիք ու պարտիք տղոց Դ. Դիպ	.	.	.	.	.	.	.	.	5
Ընդհանուր պատմութիւն համառօտ Մաս Ա.	.	.	.	.	.	.	.	.	5
»	»	»	»	»	»	»	»	»	
»	»	»	»	»	»	»	»	»	
Առաջին Ընթերցարան	.	.	.	.	.	.	.	.	2
Երկրորդ Ընթերցարան Դ. Դիպ	.	.	.	.	.	.	.	.	5
Տունէն դուրս Թատրապիտ	.	.	.	.	.	.	.	.	5
Իրարանութիւն Բ. Դիպ	.	.	.	.	.	.	.	.	6
Առողջաբանութիւն աղջկանց համար	.	.	.	.	.	.	.	.	4
Արեւելեան Մամուլ 19 հարս (1871-1889)	.	.	.	.	.	.	.	.	700
Պատմութիւն Հայոց	.	.	.	.	.	.	.	.	5
Նահապի իրգոց (Օնէ)	.	.	.	.	.	.	.	.	5
Շեղու դակ Դորպէն	.	.	.	.	.	.	.	.	5

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ Մ Ա Մ ՈՒ Լ

ԱՄՍԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԻԱՍՏԱՐԻ

1891

ՄԱՅԻՍ

ԽԱԽԱՐԷ Ի ԼՈՅՍ

ԴԼՈՒԽ ԺԲ

ՄԱՐԴՈՒՆ ԱՆՈՒՆԸ

Այնչէրի նայեցաւ ինձ այնպիսի նայուածքով մ'որ նախ յուսահատութիւն և ապա իսկոյն հիացում յայտնեցին: Անստույգ կ'երևէր թէ արդեօք իր առջև կեցողը ուրուական մ'էր թէ ոչ մարդ մը: Ոտք ելաւ բոլորովին ապշած և դէմ առ դէմ գըտնուեցանք, մինչդեռ իր թշուառ բանտակիցները մեր չորս դին կ'սուսէին հետաքրքրութեամբ:

— Պ. Վօկան, աստ, ի Սիպէրիան, ըսաւ նա այնպիսի կերպով որ կարծես թէ չէր հաւատար իր աջաց:

— Անգլիայէն եկայ ձեզ տեսնելու: Ահա այս է փնտռած կալանաւորս, ըսի՝ դառնալով սպային որ իմ մօտ կեցած էր, և մթնոլորտին փնասարեր օղղեցութիւնը մեղմելու մտօք իր զըլանիկին մուխն ուժղին կ'փչէր:

— Ուրախ եմ որ զանի զտար, ըսաւ սպայն մարդավարի

կերպով: — Այժմ սլարտ է կարելի եղածին չափ շուտով դուրս ելնել. օդն աստ վատառողջ է:

Վատառողջ. ժահահոտ էր:

Զարմանօք կ'դիտէի իմ քովս կեցող հեղաբարոյ Փրանսա-
խօս հարիւրապետը, կ'դիտէի թէ ինչպէս հանդարտ և անհոգ
կ'մնար տեսնելով իր նմաններուն այս թշուառութիւնն և թէ
ինչպէս կարող էր երևակայել որ միայն իր սլարտքը կ'կատա-
րէր: Թերևս իրաւունք ունէր. թերևս կալանաւորներուն ոճիր-
ներն ամեն համակրութիւն կ'արգիլէին: Բայց, ափսոս, կարելի
էր անտարբեր մնալ այս ողորմելի արարածներուն մէջ որ նոյն
պահուն տեսակ մ'անասուններու կարգն անցեր էին: Թերևս
կ'սխալիմ, բայց կ'երևի ինձ որ բանտապահն չափ աւելի կոշտ
սիրտ մը պիտի ունենար քան իր բանտաւորներուն վատաբոյնը:

— Միթէ կարո՞ղ եմ տեսնել, առանձին անոր հետ խօսիլ,
հարցուցի սպային:

— Անշուշտ կարող էք, ինչպէս որ արտօնութիւն ունիք խօ-
սելու: Ես զինւոր մ'եմ. այս պարագայիս մէջ դուք իմ գլխա-
ւորս էք:

— Կարո՞ղ եմ տանիլ զանի պանդոկը:

— Ձեմ կարծեր: Այս տեղ ձեզի սենեակ մը կրնամ գտնել.
խնդրեմ ետևէս եկէ՛ք. ո՛ւրիշ, սփոփանք մ'է այս:

Նոյն պահուն բանտին դռնէն դուրս ելսնք և վերստին դով
օդ սկսանք շնչել: Սպայն տարաւ զիս գրասենեկի նման տեղ
մը, որ աղտոտ էր և անշուք կահեր ունէր, բայց դրախտ մ'էր
մեր թողած բանտին մօտ:

— Աստ սպասեցէ՛ք. կալանաւորը ձեզի պիտի զրկեմ: »

Երբ սպայն դուրս կ'ելնէր, միտքս եկաւ Սէնէրիի ողբալի
և յուսահատական վիճակը: Եթէ աշխարհիս ամենէ ապիրատ
արարածն անդամ լինէր չպիտի մերժէի անոր քիչ չափ բարիք
ընել:

— Միթէ չե՞մ կարող անոր սնունդ և ըմպելի տալ, հար-
ցուցի սպային:

Սպայն ուսերը թոթուեց և զուարթագին խնդաց:

— Նա անօթի չպիտի լինի: Նա ունի կերակուրի բաժինն
դոր կառավարութիւնը բաւական կ'համարի: Բայց թերևս դուք
անօթի և ծարաւի էք: Եթէ իրօք ուտել ու խմել կ'փափաքիք,
պատճառ մը չունիմ արգիլելու ձեզ որ զինի ու կերակուր բե-
րել տաք — անտարակոյս ձեզի համար: »

Շնորհակալ եղայ և իսկոյն իմուղեցոյցս զրկեցի որ գտած
ամենէ ընտիր զինին ու յիսը բերէ: Երբ ի Ռուսիա պարոն մը
գինի կ'ապսպրէ, այդ գինին կ'նշանանէ շաբաթ: Քիչ շատ ա-
նուն ունեցող գինետուն մը շամբայն, կամ անոր տեղը բռնող
Տօնի գինի, կարելի է ճարել: Սպասաւորս վերադարձաւ չիւ մը
ընտիր գինի և մսի ու հացի բաւական պաշար բերելով: Երբ
այս բաներն կոշտ սեղանին վրայ դրաւ, բարձրահասակ զինւոր
մը ներս մտաւ առաջնորդելով սպասած հիւրս:

Աթոռ մը տուի Սէնէրիին որ անոր վրայ ընկաւ յոգնաբեկ:
Նստելու ատեն իր ոտից շղթաներու կռինչը լսեցի: Ապա թարգ-
մանիս ըսի որ դուրս ելնէ: Զինւորն, որ անտարակոյս կարևոր
հրամաններ ստացած էր, ծանրօրէն բարեւեց և թարգմանիս
ետեւէն գնաց: Դուռը զոցուեցաւ և Սէնէրիի հետ մինակ մնացի:

Դիտեցի որ Սէնէրի իր ապշութենէ սթապիեր էր, և մինչդեռ
կ'նայէր ինձ՝ նկատեցի իր դէմքին վրայ մտահոգութեան նշան-
ներ: Անշուշտ ծովն ընկած մարդու մը պէս իմ անակնկալ ներ-
կայութեանս կ'փարէր եռանդադին, ազատուի յուսով: Թե-
րևս մի քանի վայրկեան այդ աղօտ յոյսն վայելելու համար էր
որ հանդարտ ու անխօս մնաց:

— Շատ ու շատ հեռուէն եկայ ձեզ տեսնելու, տորտօր Սէ-
նէրի, ըսի վերջապէս:

— Եթէ երկար թուեցաւ ձեզ այդ ուղևորութիւնն, ինձի
համար ինչ կրկար լինի: Դուք գոնէ կարող էք, երբ կամիք,
վերադառնալ ազատութեան և երջանկութեան:

Յուսահատութեան հանդարտ ձայնով մը կ'խօսէր: Պաղ էին
իմ խօսքերս և ձայնս խիստ. չէի կարող ուրիշ կերպ վարուիլ:
Եթէ իր սրտին մէջ գալուստս յոյս մը զրգուեց, իմ վարմունքս
ցրուեց զայն: Նա գիտէր որ իր սիրոյն համար չէի ըրած այս ու-
ղևորութիւնս:

— Պ. Սէնէրի, երջանկութեան պիտի վերադառնամ թէ ոչ,
ձեր պատմութենէ կախում պիտի ունենայ: Արող էք երեւա-
կայել որ թեթև խնդիր մը չէ այնքան հեռաւոր աշխարհէ զիս
այս տեղ բերողն՝ միայն մի քանի վայրկեան ձեզի հետ խօսելու
համար: »

Նայեցաւ ինձ Սէնէրի հետաքրքրութեամբ, այլ ոչ կասկա-
ծոտութեամբ: Զէի կարող անոր վնասել — արտաքին աշխարհ
չ'ար այլ ևս իրեն համար: Վատագոյն չպիտի լինէր իր վիճակն
եթէ ամբաստանէի զինք և հաստատէի որ յիսուն մարդ սպան-

նած է: Նա արդէն աշխարհէս ելած, ջնջուած էր. այսուհետեւ ուրիշ հոգ չէր կրնար ունենալ, եթէ ոչ քիչ շատ մարմնային հանգիստ: Գողաշար մտածեցի թէ ինչ ծանր վճիռ մը կ'ժանրանար իր վրայ և արգահատական զգացում մ'ակամայ համա-կեց զիս:

— Շատ ու շատ կարեւոր բաներ ունիմ ըսելու ձեզ, բայց նախ թոյլ տուէք ինձ որ զիսի ու կերակուր մեծարեմ ձեզ:

— Շնորհակալ եմ, ըսաւ գրեթէ խոնարհութեամբ: Թերեւս չէք կարող երեւակայել, Պ. Աօկան, որ մարդ մը կրնայ այնպիսի վիճակի մը մէջ ընկնիլ որ ախորժահամ կերակուրի և զինի առջև չէ կարող անտարբեր մնալ:»

Ամեն բան կարող էի հաւտալ բանտը տեսնելէ ետեւ: Երբ բացի և անոր առջև զրի՛, Երբ կ'ուտէր ու կ'սմէր՝ միջոց ունէի ուշադիր դիտել զինք:

Իր տառապանքը գգալի փոփոխութիւն մը բերած էին Սէ-նէրիի վրայ: Իր մարմինը բարակցեր նիհարցեր էր — առ նուազըն տաս տարու աւելի ծեր կ'երևէր: Նա ուսու գեղացոյ սո-վորական հագուստը կ'կրէր որ ծուրի ծուրի կախուած էր իր վրայ: Իր ոտքն՝ բրդեղէն նիւթերով փաթթուած՝ կօշիկներու ծակերէն կ'երևէր: Երկարատեւ, տաղտղալի ուղեորութենէ մը մաշեր էր: Արդէն Սէնէրի կորովի կազմուած չուներ, և անոր վրայ նայելով մտածեցի թէ ինչ գործի որ ենթարկէին զինք ուս կառավարութիւնն մեծ օգուտ մը չպիտի քաղէր անոր աշխատութենէ: Սակայն հաւանական էր որ երկար չսպրէր Սէ-նէրի. ուստի բեռ մը չպիտի լինէր:

Նա կ'ուտէր իր կերակուրը չէ թէ որկրամոլի պէս, այլ սուր ախորժակով: Գինի խնայողութեամբ, քիչ կ'սմէր: Երբ ճաշն աւարտեց, չորս դին նայեցաւ բան մը փնտռելու կերպով: Գուշակեցի խնդրածն և գլանիկի տիփի հետ լուցկի տուի անոր: Շնորհակալ եղաւ և սկսաւ ծխել ու վայելել:

Պահ մը չուղեցի ընդհատել թշուառ մարդուն վայելումը: Երբ իրարմէ բաժնուէինք պիտի դառնար այն գնդանն որ մարդկային էակներով լի էր: Բայց ժամանակն ալ կ'սահէր կը անցնէր: Ալլէի դռնէն դուրս պահակին միօրինակ քալուածքը, և չգիտէի թէ քաղաքավար սպայն որքան ժամանակ պիտի շնորհէր կալանաւորին մեր տեսակցութեան համար:

Սէնէրի իր աթոռին կռթներ էր երազուն ակնարկ մը ձգե-լով չորս դին, և ծանր ծանր ու հանդարտ կ'քաշէր իր գլանի-

կըն՝ ջանալով լիուրի վայելել այս վայրկենական հաճոյքը: Խնդրեցի որ քիչ մը գինի ևս խմէ: Գլուխը շարժեց, և ապա դառնալով ինձ նայեցաւ:

— Պ. Վօկան, ըսաւ նա, այո՛, Պ. Վօկանն է: Բայց ես ո՛վ եմ և ինչ եմ: Ո՞ր եմք: Միթէ Լոնտօն, Ճէնովա կամ՝ ուրիշ տեղ կ'գտնուինք: Միթէ սիրտի արթննամ և տեսնեմ որ բոլոր տառապանքս երազեր եմ:

— Կ'վսնամ որ երազ չէ՝ այս, Սիպերիս կ'գտնուինք:

— Եւ դուք ուրախալի լուրեր բերելու համար չեկա՞ք հոս: Դուք մեզմէ չէք. — չէք դուք բարեկամ մը, իր կեանքն մեր ազատութեան համար վտանգի դնող բարեկամ մը:

Դլուխս շարժեցի: — Կ'փախա՞քէի՝ ձեռքէս եկածն ընել որ տառապանքդ թեթեւցնեմ, բայց ես անձնական շարժառիթ մը ունիմ՝ դալով ձեզի մի քանի հարցումներ ընելու, որոց պատասխանը դուք միայն կարող էք տալ:

— Հարցումներ ունիք. լաւ, ըրէ՛ք: Դուք մի ժամու սփոխանք տուիք ինձ. ձեզի երախտագէտ եմ:

— Ճշմարիտը պիտի խօսի՞ք:

— Ինչո՞ւ չէ: Վատի տեղ չ'ունիմ, և ոչ շահու և ոչ յուսոյ: Պարագաները կ'բռնադատեն մարդ ի՛նչ ստույթեան, Իմ վիճակիս մէջ գտնող մարդ մը սուտ խօսելու պատճառ մը չունի:

— Իմ ընելիք առաջին հարցումս այս է. — ո՞վ և ի՞նչ է Մաքարի անուն մարդը: »

Մէնէրի տեղէն ցատկեց: Մաքարիի անունը կարծես թէ զինք վերադարձուց աշխարհ: Նա հիւժեալ մարդ մը չէր երեւեր նոյն պահուն: Իր ձայնը վայրագութիւն ու խստութիւն մը ունէր:

— Մատնի՛չ մը, մատնի՛չ մը, գոչեց նա: Եթէ նա չլինէր փախուստ ապահով էր: Եթէ հիմալ այդ կեցած տեղդ գըտնուէր, թէ և տկար եմ, բաւական ոյժ պիտի գտնէի անոր կուրդը բռնել ու սեղմել՝ մինչև որ իր անիծեալ մարմնէն դարձելի չունջը ի սպառ դուրս թափէր: »

Մէնէրի վեր վար սկսաւ քալել՝ սենեկին մէջ իր բռունցքը բանալով ու գոցելով:

— Տոքտօր Մէնէրի, խնդրեմ ջանա հանդարդիլ, ըսի: Ես այդ մարդուն դաւերուն հետ գործ չունիմ: Միայն կ'ուզեմ գիտնալ թէ ո՞վ է. ո՞րք են իր ծնողք. իր բուն անունը Մաքարի՞ է:

— Այդ անուամբ ճանչած եմ միշտ զինք: Իր հայրն իտալացի ուրացող մ'էր որ իր որդին Անգլիա ուղարկեց փափաքելով որ հեռու գտնուի և չխառնուի քաղաքական զործերու: Տեսայ որ աշխոյժ պատանի մ'էր և զինք մեր խմբին մէջ առի: Ձեր լէզուին քաջածանօթ լինելով շատ օգտակար եղաւ մեզ:

— Մագարի սուսնս եկաւ և պնդեց թէ Բօլինի եղբայրն է: »

Սէնէրիի կերպարանն, երբ այս խօսքս լսեց, բաւական էր այս առաջին սուտը վանել իմ մտքէս: Սիրտս թունաւ ելաւ երբ գուշակեցի որ նոյնպէս պիտի ցրուէ լիովին երկրորդ ստախօսու թիւնը: Բայց սոսկալի յայտնութիւն մ'ունէր ինձ հաղորդելու երբ այս մասին հարցում մ'ընէի:

— Բօլինի եղբայրը, թո՛թովեց Սէնէրի. Բօլինի եղբայրը. է՛հ, նէ եղբայր չունէ: »

Վշտագին ակնարկ մ'արձակեց այսպէս խօսելու ժամանակ — ակնարկ մ'որու նշանակութիւնը չկրցայ իմանալ:

— Նա կ'ըսէ թէ ինք Անտօնի Մարչ, Բօլինի եղբայրն է: »

— Անտօնի Մարչ — հառաջեց Սէնէրի: Այդպիսի անձ մը չկայ: Ի՞նչ կ'պահանջէր Մագարի — Ի՞նչ էր իր նպատակը, յարեց նա տենդային ձայնով մը:

— Այս էր, կ'առաջարկէր որ միասին յայտագիր մը ներկայացնենք իտալական կառավարութեան, որպէս զի վերադարձնէ մեզ վատնած գումարիդ մի մասը: »

Սէնէրի դառն ծիծաղով մ'ընդունեց այս խօսքս — Այժմ ամէն բան կ'պարզուի, ըսաւ նա: Մատնտու եղաւ դաւի մ'որ կրնար փոխփոխութիւններ յառաջ բերել, իր նպատակն էր ձեռք տալ զիս որպէս զի բոլորովին զրամական խնդրոյն մէջ աշատ գործէ. վստք. ինչո՞ւ համար ուրիշներ ալ ինծի հետ տառապեցուց: Անտօնի Մարչ. Տէ՛ր Աստուած. այդ մարդն սոսկալի ապիրատ մ'է:

— Միթէ հաւաստի՞ էք որ Մագարի ձեզ մատնեց:

— Հաւաստի՛. այո՛: Ստոյգ էի երբ իմ խուցիս պատկից խուցէն մարդը պատին զարկու: Նա այդ մատնութիւնն իմանալու հնարը գտեր էր:

— Ես չեմ իմանար ձեր այդ ըսածը:

— Ի՞նչ տոյժ. ակներեւ էր Մագարիի մատնութիւնը: Բայց ցարդ չէի կարող այդ մատնութեան նպատակը գուշակել: »

Իմ գործիս զիւրագոյն մասը աւարտած էր: Մագարիի կարծեցեալ ազգականութիւնը Բօլինի հետ երևան ելած էր:

Կ'մնար իմանալ, եթէ Սէնէրի տրամադիր էր յայտնել, թէ ո՞վ էր տարիներ առաջ զործուած ոճրին զոհը և ի՞նչ էր այս վայրագ սպանութեան պատճառը: Պարտ էր իմանալ որ Մագարիի բացատրութիւնը կատարեալ ստույթիւն մ'էր, նենգամտութեանէ թելադրուած, ապա թէ ոչ իմ ուղևորութիւնս լիովին ապարդիւն պիտի մնար: Միթէ զարմանալի՞ է եթէ ըսեմ որ շրթութենքս կ'ողջողային երբ խնդիրը յուզելու փորձ ըրի:

— Արդ՝ Տոքտոր Սէնէրի, ըսի, աւելի ծանրակիւռ խնդիր մը ունիմ ձեզ առաջարկել: Միթէ Բօլին, իմ հետ կարգուելէ առաջ, սիրահար մ'ունէ՞ր: »

Սէնէրի ունքը բարձրացուց. — Անտարակոյս այդ հարցումն ընելու համար եկած չէք այստեղ — նախանձու խայթ մը բուծելու համար այդ երկար ուղևորութիւնք չէք ըրած:

— Ո՛չ, ըսի, իմ միտքս վերջէն պիտի իմանաք: Առ այժմ իմ հարցման պատասխան տուէք:

— Բօլին ունէր սիրահար մը, վասն զի Մագարի կ'ըսէր թէ կ'սիրէր այդ օրիորդն և ուստած էր իրեն կինն ընել: Բայց ես կրնամ հաւատել ձեզ որ Բօլին բնաւ չէր սիրեր Մագարին: »

— Իսկ ուրիշի՞ հետ ալ սիրային յարաբերութիւն չէր ունեցած:

— Ես, որչափ որ դիտեմ, ունեցած չէ: Բայց Պ. Վօկան, ձեր կերպերն ու խօսքերը տարօրինակ կ'երևին ինձ: Ինչո՞ւ համար այդ պիտի հարցումներ կ'ընէք: Թերևս անիրաւ գտնուեցայ ձեր առջև, Պ. Վօկան, բայց դիտցիք, որ թո՛ղ բան մը, այս է միտքն, Բօլին արժանի էր ձեր կինն լինելու:

— Այո՛, անիրաւ կերպով վարուեցաք ինձի հետ. այդ կը խոստովանիք: Ի՞նչ իրաւունք ունէիք յորդորել զիս ամուսնանալու կնկան մը հետ որու իմացականութիւնը խանգարած էր: Անգթութիւն մ'էր այդ թէ իրեն և թէ ինձի համար »

Անաչառութիւն մ'եկած էր իմ վրայ և անաչառապէս կը խօսէի: Սէնէրի իր ակնոյն վրայ կ'ուստանէր անհանգիստ: Եթէ վրէժ լուծելու յափաք ունենայի, յարմար էր այդ վայրը: Ամենէ վրէժխնդիր ոգին գոհ պիտի լինէր անշուշտ տեսնելով իր առջև այս թլուաւ, ցնցոտիներով ծածկուած, յուսարեկ մարդն և նկատելով թէ ինչ դառն վիճակի պիտի մատնուէր երբոր իզմէ հեռանար:

Բայց ես այդ ողորմելի մարդէն վրէժ հանելու տրամադիր չէի: Իր կերպէն կ'իմանայի որ ճշմարտութիւնը կ'խօսէր երբ կը

պնդէր թէ Բօլին ընաւ մարդ սիրած չէր, ինչպէս որ երբ վերջին անգամ Բօլինի սիրուն երեսը նայեցայ, Մագարիի սև սուտն ի սպառ անհետ եղաւ աչքէս: Բօլին անմեղ էր անշուշտ հրեշտակի նման: Բայց սլարտաւոր էի իմանալ թէ ո՞վ էր այն մարդն որու մահն ժամանակ մը զրկեց զի՛նք բանականութեան լոյսէն:

Սէնէրի տենդային դողով կ'նայէր ինձ շեշտակի: Միթէ կը գուշակէ՞ր իրեն ընելիք հարցումս:

— Խնդրեմ, ըսէք ինձ, այն երիտասարդին անունն զոր Մագարի սպանեց ի Լոնտօն՝ Բօլինի ներկայութեան, ըսէք ինձ թէ ինչ սրտածառաւ սպանեց զանի: »

Սէնէրիի դէմքը մոխիր դարձաւ: Կարծես թէ նա իբր անկենդան կոյտ մը կ'սուզէր կ'իջէր իր աթոռին մէջ՝ անխօս, անշարժ և ուժաթափ, կարծես թէ իր աչքը դէմքէս հեռացնելու կարողութիւն չ'ունէր:

— Պատմեցէ՛ք ինձ, կրկնեցի — բայց թո՛յլ տուէ՛ք որ տեսարանը յիշեցնեմ ձեզ, և պիտի տեսնէք որ բաւական լաւ տեղեկութիւններ ունիմ: Ահա աստ է սեղանը, աստ է և Մագարի՝ կանգուն այն մարդուն գլխուն վրայ որու սիրտը մեքց դաշոյնը: Իսկ դուք ահա աստ էք, և ձեր ետին կեցած է ուրիշ մարդ մ'որ իր այտին վրայ սպի մ'ունի: Ներքին սենեակն՝ դաշոնամուրին առջև՝ կ'գտնուի Բօլին: Նէ կ'երգէ, բայց իր երգը կ'դադրի երբ սրամահ կ'ըլլորի մարդը գետինը: Միթէ ճիշտ չէ նկարագրած տեսարանս: »

Սաստիկ յուզմամբ խօսեր էի: Այլ և այլ շարժումներ և ազդեցիկ բառեր գործածեր էի: Սէնէրիի ականջները մէն մի վանկըս լափեր էին, իր աչերն իմ շարժումներուս ակնապիշ նայեր էին: Երբ Բօլինի բռնած դիրքը ցոյց տուի, արագ ակնարկ մը նետեր էր այդ դիրքին վրայ՝ այնպէս որ կ'կարծէր թէ նէ զըսնէն ներս պիտի մտնէր: Սէնէրի փորձ չ'փորձեց ուրանալու իմ նկարագրութեանս ճշտութիւնը:

Սպասեցի որ այդ ապշութենէ սթափի: Չղածդական հառաչներ արձակելով չունչ կ'առնուր: Պահ մ'այնպէս կարծեցի որ նոյն տեղն իբրև կաթուածահար պիտի մեռնէր: Բաժակ մը զինի լեցուցի՝ դողդոջուն ձեռք առաւ զայն և միտումալ կլլեց:

— Ըսէ՛ք, ըսէ՛ք ինձ իր անունը կրկնեցի: Ըսէ՛ք ինձ թէ ինչ գործ ունէր նա Բօլինի հետ: »

Սէնէրի իր ձայնը դտաւ:

— Ինչո՞ւ համար եկաք հարցնելու ինձ այդ անունը: Բօլին կարող էր ըսել ձեզ: Նէ րժշկուած պիտի լինի, թէ ոչ անկարելի պիտի լինէր ձեզ իմանալ այդ բանը:

— Բօլին ոչ ինչ ըսաւ ինձ:

— Ո՛չ, կ'սխալիք. անտարակոյս ամեն բան պատմած պիտի լինի ձեզ: Ուրիշ ոչ ոք տեսաւ ոճիրը — սպանութիւնը. վասն զի իրօք մարդասպանութիւն մ'էր այն:

— Կար նաև այդ տեսարանին ներկայ ուրիշ մարդ մը՝ այն դերասաններէ զատ զոր անուանեցիք:

Սէնէրի չարժում մ'ըրաւ և երեսոս նայեցաւ:

— Այո՛, ուրիշ մարդ մը կար անդ դիպուածով մը: Մարդ մ'որ կրնար ըսել այլ չէր կարող տեսնել: Մարդ մ'որու կեանքը պաշտպանեցի իմ կենաց պէս:

— Շնորհակալ եմ այդ կեանքն ազատելուդ համար:

— Դուք շնորհակալ կ'լինիք ինձ: Ի՞նչ պատճառաւ դուք չընորհակալութիւն յայտնելու պարտաւոր լինիք:

— Եթէ մարդու մը կեանքն ազատեցիք, այդ կեանքն իմն էր: Ես էի ներկայ գտնուող մարդը:

— Դուք էիք այն մարդը:

Սէնէրի աւելի մտադրութեամբ նայեցաւ երեսոս:

— Այո՛, այժմ կ'լիլեմ ձեր դէմքը: Ես միշտ կ'զարմանայի որ ձեր դէմքն չատ ընտանի էր ինձ: Այո՛, կարող եմ հասկնալ — ես տոբտօր մ'եմ — վիրարութեական գործողութիւն մ'եղած պիտի լինի աչացդ վրայ:

— Այո, մեծ յաջողութեամբ:

— Դուք այժմ չատ լաւ կարող էք տեսնել — և ասո՛ւ: Ոչ չեմ սխալիր, դուք կոյր էիք — բան մը չտեսաք:

— Իրաւ, չտեսայ բան մը, բայց ամեն բան լսեցի:

— Եւ սպա Բօլին ամեն անցած դարձածը ձեզի պատմեց:

— Բօլին այս մասին խօսք մ'անդամ չըսաւ ինձ: »

Սէնէրի ոտք ելաւ, և մեծ յուզմամբ սկսաւ սենեկին մէջ վեր վար քալել՝ մինչդեռ չգիտէր ի՞նչ չարժեքով ժաւ մանակ:

— Գէտէի այդ, մըմնջեց նա, իտալերէն լեզուաւ, այո՛, գիտէի — այնպիսի ոճիր մը չէր կրնար ծածուկ մնալ:

Ապա դարձաւ իմ կողմս:

— Խնդրեմ, ըսէ՛ք ինձ թէ ինչպէ՞ս իմացաք այդ բանը: Թերեզա կ'մեռնէր այդպիսի բան մը չէր յայտնէր: Բեդրօֆ մեռած է — մեռաւ, ինչպէ՞ս ըսի ձեզ, խեղագար: »

Այս վերջին խօսքերէն հետեցուցի որ Բեդրօֆ իմ տեսած երրորդ մարդն էր, նոյնպէս այն բանտակիցն որ Մադարիի մատնութիւնն իմացած էր:

— Միթէ Մադարին էր — այդ անզգամ մատնիչն. ո՛չ — նա էր մարդասպանն — այդպիսի խոստովանութիւն իր նպատակին հակառակ պիտի լինէր՝ խօսեցէ՛ք, ինչպէս իմացաք:

— Պիտի խօսիմ, բայց չեմ կարծեր որ իմ ըսածիս հաւտաք:

— Հաւատալ ձեզ, գոչեց նա յուզմամբ: Պատրաստ եմ հաւտալու այն ամեն իրողութեանց որ վերաբերութիւն ունին այդ աղէտալի գիշերուան հետ — երբէք յիշողութենէս չհեռանար այդ գիշերը: — Պ. Վօկան, իմ գերութեանս մէջ ճշմարտութիւնըն աչքիս զարկաւ: Քաղաքական յանցանքի համար չեմ դատաւարտուած այս կենաց: Աստուծոյ անուղղակի վրէժխնդրութեան վճիռն է զոր կ'կրեմ այն ձեր տեսած գործին համար: »

Ինքնայայտ էր որ Սէնէրի Մադարիին պէս քարասիրտ չէր: Գոնէ նա խիղճ ունէր: Բաց աստի, քանի որ աւելորդ ապաշտ կ'երևէր լինիլ, թերևս հաւտար ինձ եթէ ըսէի թէ ինչ կերպով սաացայ իմ ձգրիտ տեղեկութիւններս:

— Պիտի պատմեմ ձեզ ամեն բան, ըսի, այս պայմանաւ որ ձեր պատուոյն վրայ խոստանաք ինձ տալու այն ահռելի ոճրին լիովի պատմութիւնն, նաև իմ հարցումներուս կատարեալ և ճշմարիտ պատասխաններ: »

Սէնէրի դառնապէս ժպտեցաւ.

— Դուք, Պ. Վօկան, իմ կացութիւնս կ'մոռնաք, երբ պարտաւոր խօսք կ'ընէք: Բայց և այնպէս կ'խոստանամ բոլոր հարցումներս բոլոր պատասխանել: »

Այսպէս պատմեցի անոր, կարելի եղածին չափ համառօտ և պարզ կերպով, ամեն ինչ որ պատահած, ամեն ինչ որ տեսած էի: Նա դողաց երբ վերստին նկարագրեցի ահռելի տեսիլը:

— Խնայեցէ՛ք զիս, ըսաւ Սէնէրի, բոլորը գիտեմ: Հազար անգամ տեսայ կամ երազեցի այդ տեսիլն — երբէք չօրհիւս ջընջուի յիշողութենէս: Բայց ինչո՞ւ համար ինձ կ'դիմէք: Ա՛րժէք թէ Բօլիւնի խելքը վրան կ'դայ — ամեն բան ըսած պիտի լինի ձեզ,

— Ոչ ինչ չպիտի հարցնէի անոր մինչև որ ձեզ չտեսնէի: Բօլիւն գտած է ինքզինք, բայց ես անոր առջև օտարական մ'եմ — և եթէ ձեր պատասխանն իմ ակնկալած պատասխանը չլինի, երբէք Բօլիւնի հետ չպիտի տեսնուիմ:

— Եթէ կարող եմ բան մ'ընել քաւելու համար — սկսաւ Սէնէրի եռանդագին:

— Դուք միայն կարող էք ճշմարտութիւնը խօսիլ: Մտիկ ըրէք: Ես մարդասպանը, ձեր դաւակիցն, ամբաստանեցի այդ ոճրով: Նա ես ձեզի պէս չուրացաւ այդ ոճիրն, բայց զայն արդարացուց:

— Ինչպէ՞ս — ըսէք ինձ յարեց Սէնէրի հեւալով: »

Պահ մը լուռ կեցայ: Աչերս անոր վրայ սեւեռեցի որպէս զի իր դիմաց ամեն այլալուծիւնը նշմարեմ — ճշմարտութիւնը թափանցեմ ոչ այնքան լեզուէն որքան դէմքէն:

— Նա, Մագարի, յայտարարեց որ ձեր հրահանգին համաձայն սպաննած է պատանին — թէ նա — Տէ'ր Աստուած ինչպէս կարենամ կրկնել, Բօլինի սիրահարն էր, որ անսպտուկէն ետեւ զանի մերժեց է քաւել իր յանցանքն: Ճշմարտութիւնը, այո՛, խօսացէ՛ք ինձ ճշմարտութիւնը: »

— Այս վերջին բառերը զրեթէ բարձրագոյն արտասանեցի — իմ հանդարտութիւնս կորուսի երբ միտքս եկաւ այն ապիրատն որ հեգնական ժպիտով մը Բօլինի անունն արատաւորել ու զած էր:

Միւս կողմէ՝ Սէնէրի սկսաւ աւելի հանդարտիլ երբ իմ հարցման նպատակն ըմբռնեց: Որքան վատ լինէր այդ մարդն, մինչև իսկ անմեղ արիւնով արատուած, դարձեալ իմ գրկացս մէջ պիտի սեղմէի զինքն երբ իր զարմանահար աչաց մէջ կարդացի անխիղճ զրպարտութեան մը ցածութիւնը:

— Այն պատանին — Մագարիի դաշույնին տակ ընկնող պատանին, Բօլինի եղբայրն էր — իմ քրօջս զաւակն — Անտոնի Մարչ: »

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

ՍՈՍԿԱԼԻ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Սէնէրի այս զարմանալի յայտարարութիւնը ընելէն ետեւ՝ իր մաշած թւերը կոշտ սեղանին վրայ նետեց և յուսահատական շարժումով մը գլուխն անոնց վրայ դրաւ: Իսկ ես ապշած նստեի էի՝ մեքենայէս կրկնելով. — « Բօլինի՛ եղբայրը — Անտոնի՛

Մարչ: » Թէև սև սուտին յետին հետքը ջնջուած էր իմ մտքէս, բայց աւելի ահռելի համեմատութիւններ ստացաւ աչքիս առջև այն ոճիրն որու մէջ Սէնէրի մատ ունեցեր էր: Շատ աւելի սոսկալի էր այդ ոճիրն քան ինչ որ կասկածէր էի: Զոհն էր մօտ աւրենակից ազգական մը — իր հարազատ քրոջն որդիքն: Ոչ ինչ, ոչ ինչ չէր կարելի մէջ բերել անբասիր հանելու կամ մեղմելու ոճիրը: Եթէ ինք հրամայած կամ պատրաստած անգամ չը լինէր այդ եղեռն, դարձեալ չէր արդարանար, քանի որ ներկայ եղած էր, անոր հետքը ջնջելու օգնած էր, մինչև վերջն հարուած տուղին հետ բարեկամական յարաբերութիւնը պահած էր: Հազիւ կարող էի զսպել զզուանքս և արհամարհանքս իմ առջևս կեցող անարգ մարդուն համար: Այնքան բռն էր զայրոյթս որ չէի կարող որոշակի հարց ու փորձ ընել որ վերահասու լինիմ այդ անապորոյն ոճիրին: Բայց մի անգամ ընդ միշտ պարտաւոր էի ամեն բան պարզել տալու ջանալ:

Հարցումս ընելու ցաւալի հարկին մէջ չ'իռողուց զիս Սէնէրի: Բերանս բանալու համար ըրած ճիգս աւելորդ էր: Նոյն ինք դատապարտը գլուխը վերցուց և ողորմելի աչերով երեսս նայեցաւ:

— Այո՛, կ'սորչիք ինձմէ, այնպէս չէ՛. ինչ զարմանք: Սակայն ես կարծածիք չալի չեմ՝ յանցաւոր:

— Նախ ամեն բան պատմեցէք ինձ. արդարացման պատճառները կարող էք վերջը մէջ բերել, եթէ երբէք կարելի է արդարացնել այդպիսի ոճիր մը: »

Ինչ որ կ'զգայի կ'սօսէի — խստիւ և արհամարհանօք:

— Մարդասպանին համար չ'կայ արդարացում: Իսկ ես, Աստուած վկայ է, մտադ իւր կ'փափաքէի որ այն չքեղ պատանին ապրէր: Նա լքեց և մոռցաւ իր բնիկ երկիրն, բայց ես ներեցի անոր:

— Իր բնիկ երկիրն: Բայց իր հօրը երկիրն էր Անգլիա:

— Իր մօրն իտալիա էր, պատասխանեց Սէնէրի գրեթէ վէսօօրէն: Նէ մեր արիւնն ունէր իր երակներուն մէջ: Իր մայրը ճշշմարիտ իտալացի մ'էր: Նէ հարստութիւնը, կեանքն . . . Իտալիոյ համար տալու պատրաստ էր:

— Ինչ որ է՝ պատմեցէք ինձ սոսկալի պատմութիւնը: »

Եւ նա պատմեց: Ապաշխարող մարդու մը նկատմամբ արդար լինելու համար պարտիմ ըսել որ իր պատմութիւնը կրկնելով չեմ գործածեր իր յատուկ խօսքերը: Շատ պաղ և ան-

ազդեցիկ պիտի երևէին առանց իր շեշտին և ձայնին: Անշուշտ յանցապարտ եղած էր Սէնէրի, բայց ոչ այնքան սևսիրտ անըզգամ մ'որքան ես կ'երեւակայէի: Իր մեծ սխալմունքն այս էր, որ ամեն միջոց ներքի համարած էր նպատակին հասնելու համար . . . : Հետեապէս կ'սկսիմ սլատմել իմ ոճով ինչ որ լսեցի:

Միջնակարգ այլ յարգելի ընտանիքի մը զաւակներն էին Սէնէրի և իր քոյրն — ոչ ազնուական, ինչպէս Մագարի կ'ըսէր: Ընտիր դաստիարակութիւն մ'առած և բժշկութեան արհեստը սորված էր: Իր քոյրն, որմէ ժառանգած էր Բօլին իր նշանաւոր գեղեցկութիւնը, պարզ իտալացի աղջկան մը կեանքը կ'վարէր — աւելի տխուր կեանք մը թերեւս քան ինչ որ ուրիշներ կ'վարէին — և իր եղբոր օրինակին հետեւելով, կ'մերժէր մասնակից գանուիլ զուարճութեանց, մինչդեռ սպիտակազգեստ թշնամին կ'կառավարէր երկիրը: Անտարադոյս հաւատարիմ պիտի մնար նէ իր այս սգալի կենաց եթէ սէրն այլապէս չ'ոնորինէր: Մարչ անգլիացի մը տեսաւ իտալացի գեղանի օրիորդն, ներս սիրտը գրաւեց, ամուսնացաւ ներս հետ և առօք լիառօք իր բնիկ երկիրը տարաւ: Սէնէրի երբէք չ'ներեց իր քրոջ՝ զոր իբր դասալիք կ'նկատէր, բայց այս ամուսնութեան շնորհիւ այնպիսի յուսալից հորիզոններ բացուեցան իր առջև որ ընդդիմութիւն մը չ'ցցուց: Մարչ շատ հարուստ մարդ մ'էր: Նա միակ որդին էր միածին որդւոյ մը, և այս է պատճառն որ Բօլին իր հօր կողմէ մատաւոր ազգականներ չ'ունէր: Շատ տարիներ նորատի ամուսինն և իր գեղանի սեական կենակիցն երջանիկ կեանք անցուցին: Երկու զաւակ ունեցան, ուստր մ'և դուստր մը: Երբ որդին երկուտասան և աղջիկը միայն տաս տարու էին, որք մնացին իրենց հօրը մահուամբ: Այրի կիներն որ յԱնգլիա հագիւ մի քանի սրտակից բարեկամներ ունեցած էր և միայն իր ամուսնոյն սիրոյն համար այդ երկրին կապուած էր՝ իր բնիկ երկիրն ելաւ գնաց: Սիրաւիւր ընդունելութիւն գտաւ իր վաղեմի բարեկամներու մօտ: Կ'ըսուէր թէ անագին հարստութիւն ունէր: Իր ամուսինը սիրոյն առաջին սաստկութեան ժամանակ, կտակ մ'էր ըրած որով իր ունեցած բոլոր գոյքն կ'թողուր կենակցին: Բէ և Մարչ զաւակներ ունեցած էր այնուհետեւ, բայց այնքան մեծ էր վստահութիւնն իր կնոջ վրայ որ իր կալուածոց տրամադրութեան մասին բնաւ փոփոխութիւն մը չ'ըրած էր: Այս մեծ հարստութեան շնորհիւ տիկին Մարչ ամեն ուրեք յարգ ու սպասիւ կ'գտնէր:

Նէ՛՛ իր ամուսինը գտնելէն առաջ, աշխարհիս մէջ միակ սիրական մ'ունէր, որ էր իր եղբայրը: Հաղորդ էր նէ եղբօրն հայրենասիրական զգացմանց և համակիր անոր խորհրդոց. . . :

Եղբայրն մի քանի տարւօք աւելի մեծ էր քան ինք, և երբ իտալիա վերադառնալով տեսաւ որ նա արտաքուստ հանդարտ, աշխատասէր և չունեոր բժիշկ մ'էր, զարմացաւ գտած միութեան վրայ, վասն զի տղքտօրն կամակոր, երազատեա և շատ յանդուգն պատանի մ'էր: Սէնէրի բաւական ժամանակ քննեց իր քրոջ ընթացքն, և երբ տեսաւ որ միշտ մի նոյն ջերմ անձուկներ կ'տածէր նէ, իր խորհուրդներն նէրա յայտնեց: Այնուհետեւ քոյր և եղբայր սկսան ջերմագ ին սիրել զիրար և ամեն զոհողութեանց պատրաստուիլ: Թէ ինչ պիտի ընէր այրին՝ եթէ իրմէ դրամական զոհողութիւն մը խնդրուէր, չէ կարելի ըսել, բայց անկասկած էր նա թէ իր զաւակներուն հարստութիւնը պիտի վատնէր անխնայ իր եղբօր առաջադրած նպատակին համար: Բայց Տիկին Մարչ չուտով մեռաւ, և այնքան մեծ էր իր վատահոլութիւնն եղբօրը վրայ որ զանի իր բոլոր ստացուածոց ու զաւակաց խնամակալ կարգեց: Իր վերջին ժամուն՝ միտքը բերելով իր ամուսնոյն անգլիական հակումներն, խնդրեց որ իր աղջիկն ու որդին անգլիական դաստիարակութեամբ կրթուին: Այսպէս որբերը լիովին իրենց խնամակալին պաշտպանութեան ներքեւ մնացին:

Սէնէրի իր քրոջ բանացի հրամանները ճշտիւ կատարեց: Անտոնի և Բօլին անգլիական դպրոց մտան, բայց հայրակոն երկրին մէջ բարեկամներ չունենալով՝ արձակուրդի ժամանակներն իտալիա կ'անցնէին: Քոյր ու եղբայր իրրեւ իտալացի ու անգլիացի մեծցան: Սէնէրի՝ իրրեւ գործնական մարդ, լաւ մատակարարեց իմ սաներուն հարստութիւնն և արդիւնաւորեց: Տարակոյս չունիմ որ իր ուղղամտութիւնն անսոքոտանելի էր:

(Շարունակել)

ԵԿԵՂԵԱՑ ԳԱԻԱՌ

ՆԿԱՐԱԳԻՐ ՀԱՅԱՐԱՆԱԿ ԳԻՒՂՕՐԷՒՑ

Տաճրակ. — 30 տան մէջ արու և էգ 100 անձինք պաշտօնակող հայ գիւղ մ'է սա. քաղաքէն մէկ ու կէս ժամ հեռաւորութիւն ունի և անոր հարաւային կողմն է՝ Մերձան լեռնաշղթային (Մնձուրայ մէկ ճիւղն) ստորոտը. փայտաշէն ու խաւարչտին եկեղեցեակ յանուն Տիրամօրն՝ առանց քահանայի. ձմեռնային ընտելարան, բարեպաշտ ու աշխատասէր ժողովուրդ, առողջ օդ, բայց ջուրն ոչ առատ և հոգն ոչ այնքան բերրի. ահա այսօրիկ են այս փոքրիկ հիւրասէր գիւղին հանգամանքն: Ասկէ յառաջ գիւղին հողերն, ըստ մեծի մասին, անդրալեռնեայ քրդաց սեփականութիւնն եղած է, բայց այժմ գիւղացիք իրենց աշխատասիրութեամբ ու ճարպիկութեամբ տէր դարձած են հողերուն, որոց $\frac{1}{3}$ ը հազիւ այժմ ալլաղդեաց են: Տեղացի երիտասարդ մը, սաներէս մին, սա հետեւեալ մանրամասնութիւնները կուտայ Տաճրակի վերայ (Տաճարակ թերևս): Էդք բազմութիւ են քան զարուս, որոցմէ 7 անձ միայն կան ի պանդխտութեան. սոցա նժդեհութեան միջին տարիքն է 4: Յառաջ քան 40 տարի, 3 տունէ միայն կը բաղկանայ եղեր Տաճրակ. 10 անձ միայն կարդալ, իսկ 4 անձ քիչ մը գրել գիտեն. 3 տուն բարեկեցիկ են, 10 տուն դժուարութեամբ, իսկ մնացեալք իրենց աշխատութեան շնորհիւ ապրող են: Մանչերն 25, իսկ աղջկունք 15 տարեկան կ'ամուսնանան. դպրոցական տղայոց թիւն է 15, աշխոյժ, արևահար, ուշիմ և շատ սիրուն գլուխներ: Գիւղացւոց խնայասիրութեան արդեամբ եկեղեցին ունի 30 ոսկի՝ շահու տրուած վստահելի տեղեր: 9 այր, 7 կին վաթսրնամեայ են, 2 այձ իննսնամեայ, 3 կոյր կանայք:

Ս. Ներսէս Հայրապետի վանքը, զոր իւր կարգին տեղադրած եմք, Տաճրակէն կէս ժամ հեռի է դէպի հա-

բաւային արեւելք՝ լերանց կողերուն վերայ. իսկ Գառնիկ ճգնաւոր հին ու խտաւայրն (զարդիս՝ Սուլթան Սէյիտ մենաստան թուրքաց) հարաւային արեւմտեան կողմն թէ՛ գիւղացի և թէ՛ քաղաքացի ժողովրդեան միաձայն աւանդութեան նայելով, Տաճրակէն կէս ժամ հեռի Պըրաստիկ Տաճկաբնակ գիւղին հարաւային արեւմտեան կողմն՝ մինչև 40 տարի յառաջ կանգուն եղած է Ս. Քըրիստափոր անուն վանք մը, քարայէն, կամարակապ մատրամբ և կից նմին խիստ ընդարձակ դերեզմանավայր, որ տակաւ կ'անհետանան: Այդ վանուց, թերևս աւելի ճիշդ կը լինի ըսել՝ այդ եկեղեցւոյ սրբատաշ քարերն փոխադրուած են յափունս Եփրատայ և անդ կառուցուած՝ բաշակամար կամուրջ՝ գետոյն երկու բաժանմանց վրայ:

Եւրոպ. — Նոյնպէս քաղաքին հարաւային կողմն, 3 ժամ տարակայութեամբ, դաշտը պարագծող լեռնաշղթայից ստորոտը, գեղադիտակ բլրատափի վերայ, 90 տան չափ հայ և սակաւաթիւ թուրք բնակչօք գիւղ մ'է, որ օդոյ, ջրոյ, տեսարանի, բարեբերութեան և այլ հարստութեանցն, ինչպէս նաև բնակչաց հիւրամեծարութեան պատճառաւ, արժանի է լինիլ քաղաքին ամարանոցն: Վարժարանը, որ 30-40 ուսանող ունի, բաւական արդիւնաւոր է, եկեղեցին՝ նորայէն և ընդարձակ, ունի երկու քահանայ: Ժողովուրդը, թէև մտացի, աշխատասէր և ուսումնասէր, բայց, ինչպէս գծադրաբար շատ տեղ, նոյնպէս և աստ հակառակասէր: Երկան մին է դաւառին գինեւէտ գիւղերէն. բնակիչք՝ այս վերջին տարիներու մէջ՝ շնորհիւ իրենց ժրջանութեան և ճարտարութեան, խաղողի բնիկ տեսակն, որ էր մեծապտուղ, հաստամորթ, մեծակորիզ և թթուաշ, ազնուացուցին, այնպէս որ զարդիս ամենէ լաւ և գեղեցկագոյն տեսակներն կարող են արտադրել, ինչպէս ուտելու, նոյնպէս գինեղինութեան յարմար: Դիւղին չրջակայքը լի են հանգած վանուց, եկեղեցեաց, ուխտատեղեաց և գնդեզմանավայրաց հետքերով:

Ս. Գէորգ կանգուն և շէն վանքն, կրկին վաղեմի մատրամբ, արդէն նկարագրեալ ի կարգին, կը գտնուի գիւղիս հարաւային կողմն՝ ի ձորամիջի՝ քառսրդ ժամու հեռաւորութեամբ:

Հոսի-Սէր-ի. — Նախորդէն կէս ժամ հեռաւորութեամբ, և դէպ յարեւելս, դաշտին մէջ՝ բաղմաթիւ թուրք և 30-35 տուն հայ բնակչօք գիւղ մը, յատուկ քահանայիւ և ձմեռնային վարժարանաւ: Այս գիւղ չունի նշանակելու արժանի հանգամանք մը. հայք աղքատ ու յետնեալ են:

Մեծ-Սէր-ի. — Փաղաքէն $3\frac{1}{2}$ ժամ հեռաւորութեամբ, դարձեալ դաշտին եզրն, Լուսաւորչի Չարչարանաց վանուց ճանապարհին վերայ, և անտի կէս ժամ տարակալութեամբ, պարտէզներու և այգեռանեաց մէջ կորսուած գիւղ մը, որ 40-50 տուն հայ բնակիչ ունի, և նոյնքան ալ թուրք: Եկեղեցի և վարժարան կան բայց ոչ միշտ քահանայ և վարժապետ: Ամենաղգի պտուղներով դեղեցիկ և ընդարձակ պարտէզներ, այգեստան՝ պատուական խաղողներով, բարերբեր հող, առատ ջուր. այսօրիկ են, ինչպէս գաւառիս միւս լեռնային գիւղերուն, նոյնպէս Մեծ-Սէրակի դեղեցիկութիւնքն: Ահլի-էնլի, ինչպէս կը կոչեն տեղացիք, նշանաւոր է ուժովութեան կողմէ, և չը նմանիր զայն արտադրող բնակչաց, որոց բընաւորութեան յատկանիշն է տարտամ:

Մ-Ռ-էն-ը. — Փաղաքէն $3\frac{1}{2}$ ժամ հեռաւորութեամբ, հարաւային արեւելեան կողմն գիւղ մ'է. ունի եկեղեցի մը, քարուկիր ու դեղեցիկ՝ յանուն Տիրամօրն, և վարժարան մը Մեսրոպեան անուամբ: Դպրոցն ձմեռնային է և ապարդիւն: Փահանայք երկու են, յորոց մին, իւր սիմոնական բնաւորութեամբ՝ բաղում հրաշագործութիւններ կը կատարէ, և ժողովրդեան մեծ մասին հետ անհաշտ է: Դիւղացիք բարեպաշտ, աշխատասէր, և ըստ բաւականին հիւրասէր մարդիկ են. կը սիրեն պարկեշտութիւնն և 80 առ $\%$ կարգալ գիտեն՝ իրենց անունն ստորագրելու չափ: 56 տուն հայ և 80 տուն թուրք բնակիչք

սիրով կ'ապրին իրարու հետ այս գիւղին մէջ: Հայք թէ՛
պէտեւ շատ միաբան էին իրենց մէջ, բայց միքանի տարի
յառաջ գիւղացի հայ չօրպաճիի մը անիրաւութեանց ու
բռնութեանց պատճառաւ խռովութեան մատնուեցաւ
գիւղն:

Աւանդութեան մը նայելով, գիւղին եկեղեցւոյն մէջ
ժամանակաւ Ս. Կուսին գիսակներէն մին կը գտնուի ե-
ղեր, այս պատճառաւ կոչուած է յայնժամ Ծաթ-գիւղ, որ
յետոյ աղաւաղելով դարձած է Ծաթ-գիւղ:

Ուրիշ դաշտային գիւղօրէից նման Ծաթ-գիւղ ալ
շուրկ է պարտէզներէ, այգիներէ և ջրոյ առատութենէ:

1891 Մարտ 12

Արաբկիր

Ս. ԱՄԱՏԵԱՆ

Ի ԳԱՐՆԱՆ

Արծար արեւն ակնախտիդ այգ առնէր,
Բոց բացողեայ բորբոքէին ի յայեր.
Շառագոյն շիքք շրջըրջելով գերդ ամպեր
Նոցա նըսեմ մասն սուրար ի փախուստ:

Գեղեցկագոյնըն գեղգեղէր գգարուն.
Եռ եռանդեամբ երգօք, երկօք ոյրուն.
Վտարանդի՛ վերադարձիկ արեւուն՝
Երամ բռնցնց, որ օղապար ի վերուստ:

Ոյրապար ոջխաքք ողջոյն՝ որ աստէն
Մի գմիով մայեայ մոյր ոստոստեն.
Մինջ մանիշակ միամտաբար յիւր ոստ.
Ծլիւր ծաղիկ. կոխոտեցաւ ի ներքուստ:

Սաղարբունք սեգ ծառոց սուրան սարածիլ,
Խառնիլ խմրից բռնցնց եւ յօղս տարածիլ

Յերգս երամոց, յայգս արեւուն արածիլ.
Եւ սիգաբար սոնգայ ի սարս ի հեռաստ:
Լճակն այ լուռ՝ լրիւ լնոյր անդադար
Զտեսս, զընթացս ամենեցունց զտիպար.
Անայայակ, անխօս, անգործ զնկար՝
Պատկերէր յիւր ի պարզ, շիննշ սիրտն անկորուստ:
Յանկարծ արեւ դեմքը ծածկեց սեւաբոյր,
Գարնան կատակն է, մի՛ սգար, չէ՛ ինչ փոյր.
Տիրեց յերկիր մի երեսոյք անհամբոյր,
Զ'տեսեր շատ՝ փոփոխի ամպն ի լոյս շոյտ:

ՄԻՔԱՅԷԼ Պ. ՀԱՅԿՈՒՆԻ

Մ Ե Լ Ա Մ Ա Ղ Զ Ի Կ Ն

Զեփիւռոյ քաղցրիկ, բո՛ղ զիս հանդարտ, մի՛ վրդովէր
Իմ սիրտըն հէք, քե՛ իմ միտքըն էւ իմ մագեր,
Թէեւ դեղնած դեմքս քեզմով կը լինի զով,
Բայց սըրտիս խորըն դու չես կարող բափանցել, ո՛հ.
Գընա, անցի՛ր դու ինձ համար բան չես արժեր.
Պարապ տեղն մի՛ նորոգեց իմ դառն ցաւեր:
Գիտեմ, շատ հեզ է քո գեղգեղն, ո՛ պըլպուլիկ,
Գիտեմ, բազմաց զմայլեցուցած է քո ձայնիկ,
Բայց ինձ համար այդ գեղեցիկ երգըն ի՞նչ փոյր,
Քանի չունի իմ վըշտերուս ոչ մի օգուտ.
Թըռի՛ր եւ դու, դու ինձ համար բան չես արժեր.
Պարապ տեղը մի՛ նորոգեր իմ դառն ցաւեր:
Դաշտին վրայ գոգցես հրեղին մի հրեշտակ,
Իշած, կերգեր ձայնիւ աղու եւ ներդաշնակ,
Ո՛վ հայ աղջիկ, գուր է այդ շանքդ ասացի ես
Զեն մեղմամար բորբոքած են ցաւքս աղեկեզ.
Դէ՛հ, հեռացի՛ր դու ինձ համար բան չես արժեր,
Պարապ տեղը մի՛ նորոգեր իմ դառն ցաւեր:

Ձերդ անմեղ կոյս ի բայ քողած քողդ երեսին,
Յամայութեանս է՞ր զիս խնդրես չքնաղ լուսին,
Գեղեցկութիւնդ՝ իրօք անգոյզ է աննըման՝
Բայց չէ կարող իմ վըշտերաս լինել դարման.

Շուտ, շուտ մըտի՛ր անսոց ներքեւ եւ հեռացի՛ր,
Զի սըրտիս խորն դու նոր ու նոր ցաւեր բացիր :

Զմիւռնիս

Վաղէ՛ք աշակերտ Մէրոպէան Վարդանի
ԳՐԻԳՈՐ ՄԵՐԿԵՐԵԱՆ
(Այտնցի)

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ *

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Պերագոյն յոթաւաթեանց սահմանը. — Ասոնք են այն յօժարու-
թիւններն որով մարդ բարոյական գոհունակութիւններ կը
փնտռէ գերազոյն առարկաներու դիմելով: Ահա այս պատճա-
ռաւ սոյն յօժարութիւնները կ'կոչուին նաև բարոյական կամ
բանաւոր յօժարութիւններ:

Բաժանա՞մը. — Առ հասարակ չորս բաժանում ունին. ա) այն
որ իմացական զգացում մ'առաջ կ'բերէ, կամ ճշմարտի՞ն
«երբ. ք) այն որ գեղազիտական զգացում մը կ'տայ, կամ գեղեցիկի՞ն
«երբ. գ) այն որ պարտաւորութեան զգացումն յառաջ կ'բերէ,
կամ Բարոյն «երբ. դ) վերջապէս այն որու առարկան է գերա-
զանց էակ մը և որ ծնունդ կ'տայ նշանակաւ զգացման:

Մարդ կ'զգայ որ իր ուրոյն կարողութիւնն ինքնին լաւ բա-
նի մը կրնայ ձկաիլ: Ուստի լոկ իր հետաքրքրութիւնը գոհ ընել
ջանալու տեղ, կ'փափաքի ճշմարիտը գտնել ու անոր ծանօ-
թութիւնը ծաւալել. նոյնպէս ամեն էակներու մէջ կ'փնտռէ
յինքն ունեցած համակրութիւնը, կ'զարդարէ նաև զայն իր ե-
րևակայութեան բերմամբ, կ'ճգնի իր երկնած մտատալարին նը-
մանող իրականութիւններ ոտնըծել. ի վերջէ՛ այդ բնածին սէ-
րէն, ճշմարտին և գեղեցկին յարատև հետապօտութենէ կ'բարձ-

* Տե՛ս Մարտ ամսագիր, երես 108

բանայ մինչև տիեզերական բարեոյն, և այս զաշարհէն կը հասնի վեհագոյն յղացման, այսինքն գերազոյն բարեոյն որմէ անդին ոչ ինչ չ'կայ և որ մարդուս սրտին ամենէ վսեմ և ամենէ ընտիր անձուկներու կ'համապատասխանէ:

Նշարագիշտ. — Այս յօժարութիւններն ունին յատուկ նկարագիրներ որով ուրիշներէ կ'տարբերին:

ա) Անձկանօք կ'ձկտին զէսլի անհունն, տեսլականն, այսինքն՝ այս յօժարութեանց համար չ'կայ ոչ զգուանք, ոչ ո և է յագուրդ:

բ) Բանաւոր են, այսինքն չեն կարող բանականութեան աջակցութենէ ազատ լինիլ և որ միայն բանական էակներու մէջ գոյութիւն ունին:

գ) Իրենց առարկան անկախ է ո և է անձնականութենէ, ոչ մի անձի կ'պատկանին մասնաւորապէս և ոչ վախճան կրնան ունենալ. հետևապէս անձնական չեն այս յօժարութիւններն՝ այլ տիեզերական և յաւիտենական:

դ) Հուրորդական են այդ յօժարութիւններն, վասն զի մարդ չէ կարող մինակ վայելել անոնց զրգուած զգացումն, այլ կ'փափաքի այլոց հաղորդել ու տարածել:

ե) Ի վերջէ այդ յօժարութիւններէ կ'ըսին գիտութիւն, առաքինութիւն, հաւատ, այսինքն մարդկային էակի ամենէ բարձր արտայայտութիւնները:

•• Ճշմարիտն Երբ — Զկայ զգացում մ'որ այնքան կանուխ երևի մանկան վրայ քան ճշմարտին սէրը: Իրաւ՝ ասոր առաջին նշանները կուտ են և երբեմն տարբեր ձկտումներու արդիւնք կ'համարուին, սակայն դիւրին է նկատել որ ամեն մանուկ նեղութիւն մը, անհանգստութիւն մը կ'զգայ անձանօթին առջև, որ չէ կարող հանդուրժել անբացատրեալ բանի մը, և ահա գիտնալու, հասկնալու փափաքն է, մի միայն գիտնալու հաճոյքի համար, թէ և ինք անտի օգուտ մը չ'պիտի քաղէ, որ լաւ և օգտակար հետաքրքրութիւն մ'է, հետաքրքրութիւն՝ զոր պարտ է կարելի եղածին չափ քաջալերել: Այդ հետաքրքրութենէ պիտի ծագի մանկան համար ուսման ճաշակն, անոր մէջ գտնելիք հաճոյքը, անդադար կրթութիւն փափաքն, և մինչև իսկ մասամբ ընթերցանութեան սէրը, որ այնքան արդիւնաւոր կ'լինի բերոր անոր լաւ ուղղութիւն մը տրուի:

Ճշմարտութեան համար ճշմարտութեան հետադօտութիւնն, այս է ճշմարտին սէրը: Դիտութիւնն և իմաստասիրութիւնն այս յօժարութենէ ծագած են:

Սոս-Նիւն. — Մանուկը ստախոս չծնիր: Ստախոս կ'լինի երբ իր բնիկ գիւրահաւանութիւնը մի անգամ կ'խաբուի, այսինքն՝ երբ մենք անոր ստութեան օրինակը տանք: Կարող է նաև ստախոս դառնալ վախէ զոր իրեն կ'պատճառեն խիստ պատիժներ որով և կ'անբանանայ: — Մարդ, կ'ըսէ Ռէյտ* ճշմարիտ կ'սօսի ինչպէս կ'ուտէ ակորժակով. կ'ստէ ինչպէս դեղ կ'առնէ — այսինքն ստախոսութիւնը լսկ միջոց մ'է մասնաւոր շահու մը համար այլ երբէք նպատակ մը: Կան զանազան ստութիւններ. կան մինչև անգամ այնպիսիներ որ մանկանց համար գրեթէ կաշկային ակտ դարձած են և զորս բուժելը շատ դժուարին է: Ասոնք յառաջ կ'գան վառվառն երեւակայութենէ, որ՝ ըստ հաճոյս, կ'ստուարացնէ ամեն բան, ամեն իրողութիւն, ամեն պարագայ, այնպէս որ ստարանն անգիտակ էակ մը կ'լինի: Սակայն կան մարդիկ որ կ'ստեն առ սնարաւութեան, մեծաբանութեան, և երեւելու պիտոյքէն կ'ծաղի այս թերութիւնը: Ի վերջէ՝ ամենէ տխուր ստութիւնն իր հետեւանաց համար այն է որ գուշակուած, կանխաւ հաշուի առնուած է և որ նպատակ ունի կամ մեր բարիքն և կամ մեր ընկերին չարիքը:

վ.

Փ Շ Ր Ա Ն Ք

Բնութեան մէջ ամենէ ծանր մարմինն է այն կնկանն զոր սիրելի դապրած ենք:

Լ.Ը ՄՕՆԴԷ

Նորուիրներ ստեպ անցելոյն մոռացումն է:

ՊԱՔՕՆ

Քանի դժբաղդ են այն աղջկունք որ չեն կարող անձի մ'աչաց մէջ կարդալ անոր հոգւոյն իսկական դրոշմը:

Ք.

Սիրոյ մէջ՝ առիթը կ'նմանի շիշի մ'որ ձեռքէ կ'խուսի, երէ վիզէն չբռնուի. բայց կան պարագաներ ալ ուր սէրն օճաճկան կը նմանի. առեպ շարունակ սեղմուելով կ'ստնի ու անհետ կ'լինի:

ՊԱՔՕՆ

* Սկովտիացի փիլիսոփայ, հոգեբանութեան հնարիչներէն մին. (1710-1796) :

Ստեպ չպատրիք այն սիրտն որ սիրոյ առաջին նշոյնն չէր
գիտաւորի պէս վաղանցունկ առարկայի, այլ Օրբօնի պէս փայլուն
նակտի մը վրայ կ'նշմարէ:

Հաւտ աւելի ակտորժեյի է սպասելու եւ յուսալու հաճոյքն բան
խօսյոյն նպատակին հասնելու տենչը: ՄԻՐԱՊՈ

Ունայնասիրութեան մի նշանն է շատախօսութիւնը. զի այն որ
խօսի մէջ շոտայ, գործի մէջ ժլատ է: ՌԱԼԻՅ

Գերեզմանն այն հասարակաց գտնաւորութիւնն է որու համար
ամեն մարդ իր հարկը պիտի վճարէ: ՊԸՐԲ

Ինչ որ բողոս սահմանէ ետեւ, այնպէս բող որ ապա վեճի
առիւթ չլինի, թէ ոչ փաստաբանները պիտի լինին ժողովորդ-
ներդ: Ֆ. ՕԶՊՈՐՆ

Մարդկանց պատկերներն դեպքերու բանալիներն են
Ժ. ՊՕՆՖՈՆ

Հարուստ կիներ կ'ընդունենալ իր շուրջն, իր առաքինութիւնը
պահպանելու համար, իր բոլոր դրամատան տոմսերն, զրահն նը-
ման, չփակին պատատաւին մէջ: ՖԼՕՊԵՐ

Արեւը գող մ'է իր հօգը ձգողութեամբ — կ'իողոպտէ խնայողա-
բքը ծովը. լուսինը լրբենի գող մ'է — կ'հաշէ իր ամացն լոյսն արեւ-
էն — ավելանն գող մ'է — իր կոհակն իբր դառն արտասուք կ'լուծէ
լուսնոյ բխումները. երկիրը գող մ'է — կ'կերակրի ու կ'սնանի ա-
մեն արտահոս աղբերէ: ՇԵՅՔՍԲԻՐ

Ի բնէ անուշ բերան մը, անուշ հոգւոյ պէս, չունին ձմեռ. մին
ժպիտ ու հանբոյր կ'հրաւիրէ միշտ, միւսն յաւիտ համակրութիւն
ու սէր: Գ.

Սէրն որքան խորհրդաւոր նոյնքան գորատոր է. որքան զաղտնի
մնայ, այնքան կ'զօրանայ: ՏՆ. ՍԱՐԴՈՐԻ

Սէրը բռնուն մ'է որ կ'երգէ կանանց սրտին մէջ, Ա. ԲԱՐ

Կան կիներ որ այնքան զգայուն են, իրենց այլալոյրիւնն այն-
քան յստակ ու նուրբ երանգներով երեսան կ'եղնէ որ կարող են մի
սկիւարկի մէջ դնել իրենց բոլոր կեանքը. վայրկեանական է այդ
նշոյնը, բայց շփեղ արեւուն ծագման նման: Է. ԲՕՄԲԵՐԻ

Կնկան ընկերային կացութիւնը ժողովրդեան մը բաղաձայնը-
րեան առաիննանին փորձաւորն է: ՆՈՅՆ

ԳՈՀԱՐ*

Ա.

— Ուրեմն այլ ևս սպասելու հարկ չկայ, Գառնիկ տարիքդ, ինչպէս գիտես, ճիշտ երեսունուվեց է և վիճակդ ալ, փառք Աստուծոյ, ազէի: Ա՛յնայ միայն լաւ ընտրութիւն մ'ընել և այդ ալ քեզ կ'վերաբերի, ըսաւ Տիկին Սուրէնեան իր երկու որդիներու: — Գառնիկի և Զարեհի — զիմաց տեղաւորուելով մի թեւթոռի վրայ:

— Իրաւունք ունիս, մայր, պատասխանեց Գառնիկ ծանրօրէն, այլ ամուսնութիւնը ղիւրին խնդիր չէ, տեսակ տեսակ կէտեր և հաշիւներ . . . ինչո՞ւ կ'ժպտիս Զարեհ:

— Զարեհս միշտ խնդումներես է, յարեց մայրն, չարունակէ դու տղան:

— Պիտ, ըսէի թէ — ինչպէս արդէն յայտնեցի — տեսակ տեսակ հաշիւներ . . .

Եւ Գառնիկ պահ մի խորհելէ ետեւ յարեց, « ըսելիքս այս է որ մարդ ուղած ատեն կրնայ միս գտնել . . . »

— Զէ՛, զաւակս, երբեմն ալ չգտնուիր, հարցնւր մեր մատակարար Թորոսին և կ'տեսնես:

— Մատակարարներն ընդ հանրապէս աւազակներ են: Այլուսամ, մայր, որ Թորոսի վրայ կ'հսկես և մանրամասն հաշիւ կը պահանջես իրմէ ամեն չարաթ: Ինչպէս ըսի, միս միշտ կայ, բայց որսի ընտիր թռչուն, ինչպէս լորամարդին, հաղուաղիւտ է, եղանակին սպասելու է:

— Եւ ատկից ինչ կ'հետևի:

— Ի՞նչ կ'հետևի. չառ բանէր:

— Ի՞նչ ուրեմն, աւելի պարզ խօսէ՛ որ հասկնամ:

* Սոյն վէպիլը զոր գրած է տեղւոյս Մեսրոպեան վարժարանի վաղեմի աշակերտներէն՝ Մեծ. Պ. Միհրան Վարպետեան, արդէն քիչ շատ ծանօթ հայ գրականութեան իր ինչ ինչ իմաստալից գրուածներով, արժան հաւարեցինք հրատարակել, վստահ լինելով որ մեր ընթերցողներուն հաճելի գիտի լինի, վստահ զի վէպին նիւթն է ու շագրաւ, այս է դրամական աւանանութեան և ազգային ինչ ինչ բարուց և սովորութեանց մի պատկեր՝ պարզ, բնական ու վառվռուն ոճով նկարագրուած:

Սաղայն Գառնիկ աւելի պարզ խօսելու տեղ ամենեւին չխօսեցաւ, չբացատրեց իր սիրուն այլարանութեան ողին, այլ սկըսաւ վեր վար քալել իմաստունի մի հովերն առնելով:

— Ես բացատրեմ, յարեց Զարեհ որ ցարդ լուծիւն կ'պահէր: Մտիկ ընէ՛, մայր, ախորժակի և լաւ մարսողութեան տէր մարդիկ ընդհանրապէս կ'սիրեն ուտելեաց վրայ խօսիլ: Հաւ, ձուկ, խոհարար, սեղան իրենց սիրելի ամենօրեայ խօսակցութեան նիւթեր են: Բայց այս բանս՝ վերջն այնպիսի մոլութիւն մը կ'դառնայ որ հինգ բառ չեն կրնար արտասանել տուանց ու տելիքի անուն մը տալու: Արդ՝ անդրանիկդ ալ, թէ և այս կարգ մարդերու չվերաբերիր, այլ լաւ կ'ուտէ և լաւ կ'մարսէ:

— Բնական է այդ, ձայնեց անդրանիկն՝ հիացած:

— Եւ, շարունակեց Զարեհ, որսի ընտիր թռչուն ըսելով կարծեմ հարուստ աղջիկ մը հասկցնել ուզեց:

Գառնիկ, գլխի թեթեւ ցնցումով մի՛ հաստատեց իր եղբոր ըսածը:

— Ի՛նչ, Գառնիկ, տակաւին ամբողջաւարին կ'ծառայես: Առանց ստակի կին չպիտի առնես քեզի:

— Ա՛չ, մայր, ստակ, միշտ ստակ:

— Տէր Աստուած, եթէ դու ալ, Գառնիկ ստակ չինտես ամուսնանալու համար, ուրիշներն ի՛նչ ընեն: Դու պէտք է բարի օրինակ լինիս քեզմէ նուազ հարուստներուն: Գու ղիրքն ունեցողին չվայելեր ստակի խօսքն անգամ ընել այնպիսի պարագայի մէջ:

— Եւ ինչո՞ւ, հարցուց Գառնիկ, միթէ՛ դանձօր ունիք. միթէ՛ մեզք է ստակ սիրելը. ոչ բնա՞ւ. բայց չսիրելը մեղք է, և մահացու մեղք. խելացի մարդ մ'իւր գրպանին հոգը կ'տանի, իսկ անմիտին փոյթը չէ: Ոսկին է աշխարհի առանցքը, մարդ որքան ոսկի ունենայ քիչ է. ոսկի ունեցողն է որ կ'յարգուի. դու, մայր, Զարեհիդ խրատ տուր որ իր մեծ եղբայրն — և Գառնիկ վէսօրէն կուրծքը ցոյց տուաւ — այսինքն իզմէ օրինակ առնէ և ոսկին չվասնէ անփոյթ իրր թէ իր թշնամին լինէր:

— Ձեմ՝ վատներ զայն, բողբոջեց Զարեհ, այլ ոչ անձա և ոչ ուրիշներն կ'զրկեմ՝ քանի որ պէտք չ'իայ:

— Իզմէ՛ քեզի խրատ, Զարեհ եղբայր, եթէ ստակ ունիս պահէ՛ և աւելի ձեռք ձգելու աշխատէ, ներս նետէ՛ կրցածդ և չ'ըրցածդ ալ ներս նետելու աշխատէ. այս է խելացի ու բանիւրուն մարդու սկզբունքը որ ընտիր սկզբունք մ'է՛ այս դարուս

մէջ մէկ բանի միայն պէտք կայ. ստակի, ստակի դարձեալ ըստակի:

— Տղաս, մրմռաց Տն. Սուրէնեան, այդպէս մի խօսիր. կարծես թէ ուտելու հաց չունիս — մեղայ Տէ'ր:

— Առնելու կինս պէտք է դրամ ունենայ, շարունակեց Գառնիկ ոգևորած, որովհետեւ այժմ տարբեր են ժամանակները. ամեն ինչ փոխուած է. ծախքերն աւելցած են. ինչ որ, քառսուն տարի առաջ, կ'ըսէր ընտանիք մը պահելու, այժմ տան մը ծառաներուն իսկ չբաւեր. հիմակ կին ըսածդ շատ անգամ անգութ արարած մ'է, մարդուս հաշիւներուն ուխտեալ թշնամին է որ կ'ուզէ չըջագգեստներ, գլխարկներ, կօշիկներ, ժապաւէտներ և դեռ ինչեր. կ'ուզէ պար, թատրոն, զուարճութիւն որոց բոլորն ալ ծախքի մեծ դռներ են որք ուրիշ կերպով չեն գոցուիր այլ միայն դրամածիտով: Ուստի առնելիք կինս պէտք է որ ունենայ դրամ: Ո՛վ որ մուրալու փափաք ունի, թող առանց դրամի կարգուի: Հասկցա՞ր, մայր, հասկցա՞ր Զարեհ, այսօրուան ընթացքը այս է. լուսաւորութեան դարն է այս. քաղաքակրթութիւն ծախք ըսել է. յառաջդիմութիւն կ'նշանակէ դրամ:

Եւ այս իմաստալի ճառէն ետեւ՝ Գառնիկ ակոռի մը վրայ լարուելով սկսաւ ծխել:

Իսկ Զարեհ՝ որ իր եղբօր մեծ գաղափարներն չըմբռնելու յանցանքը և զանոնք շարունակ հեգնելու մոլութիւն ունէր, ըսաւ.

— Իրաւունք ունի, առանց ստակի կարգուիլ մտային խանգարման առաջին նշանը ցոյց կ'տայ:

Տն. Սուրէնեան այլ ևս խօսքի չխառնուեցաւ:

Եւ սլահ մի լռութիւն տիրեց սենեկին մէջ:

Ապա՝ Զարեհ նորէն խօսք առաւ.

— Քիչ մ'առաջ ժպտեցայ, ըսաւ, որովհետեւ ինչպէս դու ևս հասկցար նոյն պահուն, Գառնիկ, գիտէի որ ստակ պիտի ըսես՝ երբ մայրն ամուսնութեան խնդիր բացաւ: Բայց կարեւոր խնդիր մ'է այս, ուստի խօսինք, վիճինք. մենք մեզի ենք: Արդէն մի քանի շաբաթ առաջ, կ'յիշեմ, ըսիր ինձ թէ այլ ևս ձանձրացած ես ամուրի կեանքէ, և կ'փափաքիս յարմար ընկերուհի մը գտնել: Փնտռե՞նք, տեսնե՞նք, չկա՞յ յարմար տղջիկ մը:

— Պարոն Զարեհ, դու իմ գործերուս մի խառնուիր: Եթէ կ'ուզես քեզի համար փնտռէ՛ մէկը:

— Բայց, Գառնիկ, առայժմ կ'խօսինք միայն: Մտիկ ընէ՛:

յարեց Զարեհ ողորիչ ձայնով մի, անպատճառ հարոճստ աղջիկ է ուղածդ:

— Անպատճառ:

— Ի՞նչ ունենալ պէտք է:

— Որքան շատ ունենայ այնչափ լաւ է:

— Բայց, վեր վար բան մ'ըսէ — ցած ձայնով — քանի հա-

լար:

Գառնիկ մտածեց:

— Առնուազն հինգ հազար ոսկի, ըսաւ:

Զարեհ վեր ցատկեց:

— Եղբայր, գոչեց, ահագին գումար մ'է այդ, քանի անգամ լսուած է որ հայ աղջիկ մ'այդքան դրամով ըրերէ:

— Եւ սակայն լսուած է և աւելին ալ լսուած է: Բայց ես համեստ տղայ եմ և քիչով կ'բաւականանամ:

— Եղբայր, դոնէ երկու հազար ըսէ:

— Ո՛չ, հինգ:

— Դոնէ երեք, Գառնիկ:

— Հինգ:

— Գառնիկ:

— Հինգ:

— Դու ալ զարմանալի ես, Զարեհ տղաս, վրայ բերաւ Տն. Սուրէնեան, կարծես թէ կարգելու աղջիկ ունիս, և չարաչար կ'սակարկես. Տէր Աստուած:

— Հինգ հազար, ըսաւ Զարեհ յուսահատ, ո՞ր գտնեմ քեզ այդքան ստակ ունեցող աղջիկ. եթէ երեքով դո՛հ լինէիր թե՛րեւ մի քանի օրիորդ կարենայի թուել, որոց մէջէն հաւնածդ ընտրէիր: Բայց հինգ հազար, — նա շարունակեց ամենալուրջ դէմքով իբր թէ մահու և կենաց խնդիր մը լինէր այս իրեն համար. — Կ'մոռնաս որ կին ըսածդ անկարեւոր արարած մ'է մեր մէջ և գրեթէ իրաւունք չունի այդպիսի գումարի մը տէր լինելու: Ձեմ ըսեր թէ չկան անձեր որ այդքան դրամով իր կարենան տալ իրենց աղջիկներուն, բայց ինչո՞ւ տտն, մանաւանդ երբ փեսացուն հարուստ է, մանաւանդ երբ աղջիկ մը զրկելը սովորութիւն է մեր մէջ:

— Ես ալ մինչև գտնելս կ'սպասեմ:

Ինչո՞ւ չէ: Տոկաւին քառասուն տարեկան չկար Գառնիկ, հետեւաբար տաս տասնուհինգ տարի ևս ինչո՞ւ չսպասէր: Մարդ կարող է վաթսունամեայ ալ ամուսնանալ: Ճաշակի խնդիր է այդ:

— Ուզածդ գտայ, դոչեց Զարեհ յանկարծ:

— Ո՞վ է:

— Դո՛ր՛ք. դեռատի, գեղեցիկ և հարուստ աղջիկ մ'է:

— Ո՞վ:

— Մտածէ՛, հեռու չբնակիր ասկից, մտածէ՛ ու գտիր:

— Ես մարգարէ չեմ: Ասկից դատ մարդուս մտածելու և գուշակելու կարողութիւնը սովորաբար կ'իջնայ, — յարեց Գառնիկ պատգամի պէս — երբ քիչ մ'առաջ ճաշած լինի և մանաւանդ երբ — թերեւս յաւելուր. մարդ ունենայ գիրուկ, հաստ մարմին մը և անկուշտ որկոր մը, բայց կարճ կապեց, կրկնելով.

— Ըսէ՛, տեսնենք, ո՞վ է:

— Օրիորդ Գոհար ձիւանեան:

Գառնիկ չպատասխանեց այլ մտախոհ դէմք մ'առաւ: Հաշուական սկսեցար մ'էր որ սկսաւ անոր ուղեղին մէջ: Պ. ձիւանեանի կալուածներու հաւաքական արժէքը. անոր դրամագլուխի քանակութիւնը և ուրիշ հաշիւներ պաշարեցին իր միտքը:

Եւ ուշադրութեան արժանի էր դէմքը: Գոյն չկար իր այտերու վրայ. իր շրթերը կ'դողդողային. տարօրինակ սիւսլ մի կար իր աչերու մէջ՝ զորս ստէպ կ'դոցէր որպէս զի իր ուշը չցրուի և կարենայ պէտք եղածին պէս խորհիլ:

— Հաւանաբար քսան հազար ոսկիի տէր է, կ'ըսէր ինքնովի. Գոհար իր մէկ հատիկ աղջիկն է, ինք՝ հիւանդոտ մարդ. իսկ կրկնտարիքն առած: Գործիս կ'գայ, այո՛, կ'գայ. սքանչելի՛ գիւտ. ապրիս Զարեհ եղբայր, հանճար մ'ես դու. երբէք միտքէս չեր անցած այս աղջիկը:

Եւ իր խօսքը Զարեհի ուղղելով յարեց բարձր ձայնով.

— Ճիշտ միտքէս անցած աղջիկն ալ այս էր, Զարեհ, զարմանալի չէ՞: Կ'երևի թէ Գոհար ինձ համար ստեղծուեր է. լաւ, լաւ պատառ մ'է:

— Դիտէի որ դործիդ պիտի գայ . . . պատասխանեց կրտսերն խորհրդաւոր ձայնով մ'որու սիւսքը ինչ հեգնական շեշտը չթափանցեց անդրանիկը:

— Կարծեմ, յարեց այս վերջինն ջանալով անտարբեր երեսիլ, քիչ շատ հարուստ է . . . Պ. ձիւանեանը:

— Քիչ շատ, պատասխանեց Զարեհ:

— Վեր վար ինչ . . .

— Չգիտեմ:

— Ի՞նչ է դադար . . .

— Չգիտեմ, եղբայր:

— Բայց վեր վար:

— Ո՞վ գիտէ:

— Իսկ դու, մայր, ի՞նչ կարծիք ունիս Երիւրդ ձիւանեանի վրայ, հարցուց Գառնիկ:

Տիկին Սուրէնեան, որ ցարդ ուշադիր մտիկ կ'ընէր, ըսաւ.

— Ես հիւօրեայ կի՛ն մ'եմ, թէ և քիչ շատ զիրք կարդացեր ու մեղան լզեր եմ: Բաւական ալ փորձառութիւն ունիմ: Ահա կարծիքս, որդեակ: Գոհար սլատուական աղջիկ մ'է և զինքը ստէպ տեսնելու և հետը խօսելու առիթը և հաճոյքը ունեցած եմ և, ինչպէս ամեն մայր որ փափաքող է իր որդին ամուսնացնել միտքը դանազան աղջիկներ կ'ուզենայ, ես ալ — ի՞նչ մեղքս պահեմ — Գոհարն հաւնած եմ և իրմէ լաւագոյն հարս ունենալ չեմ ուզեր: Բայց, որդիս Գառնիկ, դու կ'սիրես զրամ, և եթէ, Գոհարն չսիրի սիրես, բնաւ, մի առներ զինքը: Այլ հասկնամ ինչ ըսել կ'ուզեմ: Եթէ զինքն իր ստակին համար պիտի առնես, մի առնէր: Մեղք է աղջիկը Գոհարը ամուսնութեանց զխաւոր պատճառն է թերեւս զրամը: Ամուսնութեան էական, անուրանալի պայմանն է սէրը: Առանց սիրոյ տմուսնութիւնը ծաղկեփուռ մ'է առանց կապի և հոտի: Եւ իրօք դառն է մտածել թէ շատ անգամ ծնողքներն են իրենց զաւակներու թշուառութեան պատճառ: Բարեկամուհիներէս շատերն ստէպ վրաս կ'խնդան երբ այսպիսի կարծիքներ կ'յայտնեմ: Թող խնդան՝ ոչ նուազ հաստատ է համոզումս: Ես, սիրելի որդիներս, որոշած եմ բնաւ չխառնուիլ ձեր ընելիք ընտրութեան: Դուք պէտք է ընտրէք ձեր ամուսիններն, քանի որ դուք պիտի ապրիք անոնց հետ: Առէ՛ք ինչ աղջիկ որ կ'ուզէք, տղեկներ չէք, այլ խոհեմութիւն. մտածեցէք թէ ամուսնութիւն ըսածը միայն եկեղեցին երթալ ու սպակուիլ չնշանակեր, այլ սիրոյ սուրբ կապով միանալ: Ուստի ընտրեցէք:

Երբ տիկին Սուրէնեան կ'սօսէր՝ Գառնիկ մի թեւթոռի մը մէջ թաղուած իր ծնօտը կ'ընէր. իսկ Զարեհ խորապէս զգած ուած էր իր մօր խօսքերէն: Զերմագին սէր ու յարգանք կը զգար այդ սլատուական կնոջ համար. նա որովհէտ այլ ևս Գոհարի խօսքը չընէլ իրեղբօր հետ, զի կարելի էր որ զարդ կատակ մ'անախորժ հետեւանք մ'ունենար: Գլանիկ մը վառեց և իր մօր քով նստելով տարբեր նիւթերու վրայ սկսաւ խօսիլ:

Բայց, սիրելի ընթերցող, Գոհար Գառնիկի խելքն առեր էր:

Գոհաւոր թէ ոչ իր ոսկիներն, քարդէն յայտնի էր, Հանգարտ չէր կրնար մնալ: Թեւաթոռին վրայ շարունակ կ'շարժէր. վերջապէս ոտք ելաւ:

— Ելիր, Չարեհ, երթանք, մըմնջեց նա:

— Ո՞ւր:

— Ճիւղանեմք:

— Ի՞նչ կ'ըսես, եղբայր: Այդքան սերտ բարեկամութիւն չունինք որ յանկարծ ելնենք գիշերով այցի երթանք:

— Հոգ չէ, քանի որ մօտերս, յուսամ, ազգական պիտի լինինք անոնց հետ: Աերպով մ'ալ հասկցնել է թէ մեր այցն առանց նպատակի չէ: Այլարանիս:

Արդարեւ Չարեհ յօժար չէր երևէր:

— Քալէ՛ եղբայր:

Չարեհ ոտք ելաւ ականաւոր:

— Երթանք քանի որ կ'փափաքիս, ըսաւ:

Եւ երկու եղբայրները մեկնեցան:

— Ի՞նչ տարբերութիւն, մտածեց Տիկին Սուրէնեան երբ առանձին մնաց, Գառնիկին և Չարեհիս մէջ. մին ոսկի կ'ալաչտէ, միւսը՝ կեանք. մին կ'լայ, միւսը կ'ժպտի. մին կ'գանգատի, միւսը կ'երգէ: Արծեա բուն իսկ — Աստուած ողորմի հոգուն — հայրն է Գառնիկ, իսկ Չարեհիս համար ալ կ'ըսեն թէ ինձ կը նմանի — և թեթեւ ժպիտ մ'անցաւ տիկնոջ շուրթերէն:

Աինը, որքան բարի լինի և համեստ, ունայնասէր էակ մ'է. թէ և մարդս իրօք երջանիկ պիտի լինէր եթէ ամեն կիւն մօր մի չափ միայն ունայնասիրութիւն ունենար — և ոչ աւելի:

Տիկին Սուրէնեան, բոլորովին նոր գաղափարներու տէր, հազուադիւտ կին մ'էր: Թէ և վաթսուն տարեկան՝ այլ ոչ միայն իրեն տարեկից հասակ իրմէ շատ դեռատի և լաւագոյն զպրոցներ տեսած կիներէ աւելի կ'կարդար ու բան գիտէր. ճիշտ չափ մի հայ տիկիներու պէս՝ զիրք, լրագիր կամ հանդէս ձեռքէն պակաս չ'էին: Իր բարեկամութիւններն կ'յարգէին զինք, թէ և իր գաղափարներն երբեմն անըմբռնելի և տարօրինակ երևէին անոնց: Այլ յարգանքը արժանի հարկ մ'է մի ձիւքի, մի կարողութեան, մի գերազանցութեան, և անլուչտ այդ կիները կ'տեսնէին թէ տիկին Սուրէնեան ունէր բան մ'որմէ զուրկ էին իրենք: Համակրելի էր յոյժ իր նիհար դէմքը, իր վճիտ աչքերու մէջ կ'փայլէր իր խելքն ու փափկութիւնն, և փոքր ինչ գունատ երեսին խիստ կ'վայելէր իր մոխրադոյն մազերն որք ձերմկել ըս-

կըսած օրէն ներկ տեսած չ'էին ընաւ:

Քառնիկ ընաւ շէր նմանէր իր մօր. թուիւ էր զէմքով և իր շուրթերն կորսուած էին խիտ պեխի մի ներքեւ, սև մազեր ունէր, բարձր հասակ և գէր մարմին:

Ջարեհ ևս բարձր էր և բարեձև: Իր առատ մազերն և երկար պեխը շագանակի էին, աչքերն մութ կապոյտ: Շնորհալի երիտասարդ մ'էր որ գիտէր խօսիլ և վարուիլ, և չկար ոք որ հաճոյք չզգար անոր ընկերութենէ: Քսանութ տարեկան էր և ութամեայ տղեկի մի նման զուարթ:

Վերոյիշեալ երեք անձերն էին Սուրէնեան ընտանիքի ներկայ անդամներն. իսկ տան գլուխը՝ Պետրոս Սուրէնեան՝ մեռած էր իբր տաս տարի առաջ իր կենաց միակ նպատակին հասնելէ ետեւ:

Կան մարդեր որ տարիներով կ'տքնին, իրենձ անձն անհրաժեշտ պէտքերէ իսկ զրկելով հարստութիւն կ'համբարեն, ոսկին կ'կղպեն արկղին մէջ միայն անոր նայելու համար և հրճուելու համար, օր մ'ալ հրաժեշտ կ'տան այս աշխարհի՝ թողլով որ ուրիշներն վայելեն ինչ որ իրենք չեն կրցած վայելել: Այս բարեգութ անձերու դասին պատկանած էր և Պետրոս Սուրէնեան:

(Շարունակելի)

ՄԻՀՐԱՆ ՎԱՐՊԵՏԵԱՆ

ԵՐԿՐԱՆԵՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՐԱՒ

Անգլիական թերթ մը կ'զրէ. — Եթէ ամեն զօրապետներն Ալէքսանտրի տարւօք մեռնէին, եթէ ամեն բանահիւսններն Մարլովի, ամեն քաղաքագէտներն Բիդլի, ամեն փիլիսոփաները Սրինոզաի կարճատև կեանքն ունենային, քանի քանի մարդիկ համբաւէ զուրկ պիտի մնային:

Զերադեպտ.— Իրաւի՝ Աննիքալ 29 տարեկան էր երբ իտալիա արշաւեց, Գոնտէ 28 տարեկան երբ Ռօդրուաի ճակատը շահեցաւ, Նաւիոլէոն 29 տարեկան երբ իտալական արշաւանն սկսաւ, Ժիւլ Կեսար 45 տարու էր երբ Գաղլիան նուաճելու սկսաւ,

Կուստաւ Ատօլֆ 57 տարեկան երբ Դիլլի յաղթեց ի Լայպցիկ, իսկ Գրոմֆէլ 45 տարեկան երբ՝ յաղթանակեց ի Մարսդըն Մուր: Գրեաէրիկ Բ. թէև 28 տարեկան էր երբ արշաւեց Սիլեզիան, 45 տարին կոխած էր երբ Եօթնամեայ պատերազմն սկսաւ: Երբ Ուօլիզըն բանակին հրամանատար կարգեցաւ 43 ին մէջն էր: Եթէ Ուէլլինկըն 59 տարեկան մեռնէր լոկ հնդկական բանակին քաջ սպայի մ'անունը պիտի թողուր:

Բանահետք. — Թէև Քիդս 25, Շիլէյ 50, Պայրըն 56 տարեկան մեռան բայց համբաւաւոր մեռան, հասնութեան փայլուն բացառութիւններ եղան: Եթէ Կէօթէ Մարլօլի պէս կարճատև կեանք մ'ունենար, միայն « Կօց Վօն Պէրլիինկենի և Վլերթէրի » հեղինակը պիտի լինէր, երկեր՝ որ վերև յիշուած անուանի անձերու գործերու հետ չէ կարելի թողալ: Նոյն իսկ Շէյքսպիր, որքան որ կանուխ սկսաւ գրել, չպիտի կրնար, եթէ զեռահասակ մեռնէր, կտակել մէզ Օլեյլըն, Հաֆթը, Մաֆթը կամ Լէր, այլ միայն իր մանր գործերն՝ որ աւելի հետևողութեամբ յօրինուած են քան ինքնատիպ: Արէնսէր 57 տարեկան էր երբ սկսաւ հրատարակել Ֆէյրէ Քոֆին: Միլդըն 52՝ երբ սկսաւ գրել Կրոնտալ Դրաֆթը: Տանդէ 57 տարեկան էր երբ Ֆրօլանս քաղաքէն աքսորուելով՝ հազիւ սկսած էր իր մեծ քերթուածը: Վիրգիլ 58 տարեկան էր երբ Հովսէաններն սկսաւ, և 44 տարու՝ երբ ձեռք գարկաւ Էնէակնին: Դէնիսըն՝ թէև միայն 21 տարու երբ առաջին անգամ գրական ասպարէզն երևցաւ, 41 ին մէջն էր երբ ինչպիսի բանաստեղծութիւնն հրատարակեց. բայց Պարուսինկ 50 տարեկան էր և արդէն գրեթէ իր բոլոր գործերուն օրինակներն հրատարակած էր, Բելլէ սկսելով մինչեւ իր նշանաւոր քնարերգական երկերն, ինչպէս նաև Բէքթառնը: Իրաւ 22 տարեկան էր Շիլլէր երբ լոյս հանեց Աստիկներն, վառ վառն պատանեկութեան գործն, բայց 40 տարեկան եղած ատեն սկսաւ Վալէնտինն՝ իր հրաշակերտներու շարքը: Նոյնպէս երևելի էր Պլընս 27 տարուան հասակին մէջ, բայց Ուօլդր Աքօդ 57ին մէջն էր երբ լոյս տեսաւ Մաթթէն. իսկ Ուօլդստօրաւ 44 տարեկան երբ լոյս տասաւ Արշաանն՝ թէև վաղուց պատրաստելու վրայ էր:

Քաղաքահետք. — Կարելի չէ որ երիտասարդութիւն և քաղաքագիտութիւն համընթաց լինին: Իրաւ՝ պաշտօնապետ էր Բիդ 24 տարուան հասակին մէջ, Պլըրի՝ Նդիսաբեթ թաղուհւոյն պաշտօնեայն էր 58 տարեկան, և Վօլթօլ Նոյն տարիքն ունէր,

բայց իր երկարատեւ պաշտօնավարութիւնն սկսաւ 44 տարեկանէն: Յօջս արտաքին գործոց պաշտօնեայ եղաւ երբ 56 տարու էր: Իսկ Բալմըրստօն բարձրագոյն պաշտօնը ձեռք երբ 70 տարեկան էր, իր երկարատեւ պաշտօնավարութիւնն 73ին սկսելով: Աւստղօն առաջին պաշտօնեայ եղաւ 59 տարեկան: Պէքօնսֆիլտ 63 տարու էր երբ իր վեցամեայ պաշտօնավարութիւնն սկսաւ: Գալուր 50 տարու էր երբ Իտալիոյ ազատութեան դործին ձեռնարկեց: Պիքմարզ 48 տարու՝ երբ իշաանութեան հասաւ:

Փիլիսոփայ. — Իմաստասիրութիւնն ևս հասուն տարիք կ'ենթադրէ: Իրաւի՝ Բազալ 59 տարեկան մեռաւ, բայց Պարօն 59 տարու էր երբ հրատարակեց իր Նոր Դորժուրը: Տէքարդ 48՝ երբ լիովին բացատրեց իր աեսութիւններն իր Այլբուրնի Ինստիտուտին: Դեան գործին մէջ: Հօպս 54, երբ զրական ասպարէզը մտաւ: Փանդ 57՝ երբ Զար Բանակաւորեան Գնահիւնն հրատարակեց: Ռուսօ 57, երբ բարբարոսութեան ի պաշտպանութիւն ճառը գրեց: Րոկ 50 տարու էր, երբ Բիլեյսի պայմանագիրը հրատարակեց:

Պարփան. — Նոյնպէս պատմաբանները կենաց վերջաւորութեան և հետադառնութեանց համար երկար տարիներու կարօտ են: Արդարեւ՝ Պըքլ 59 տարու մեռաւ և Ֆրուտ իր պատմութիւնն սկսաւ երբ 58 տարեկան էր, բայց Հիւմ և Նրեսքօր 43 և Մաքօլթ 43 տարու էր երբ իրենց պատմական երկերու առաջին հատորները լոյս տեսան:

Վիշապան. — Նոյնպէս վիշապանները տարիներու կարօտ են որ հասունենան: Սքօր 43 տարու էր, երբ մէկդի թողով ջնարըն, գրեց Ռալֆերի: Մանցօնի՝ անոր օրինակէն ներշնչուելով, նոյն տարիքն ունէր, երբ հրատարակեց Խօնֆօլդ: Սէրվանտէս 55 տարեկան էր երբ Տօն Գիլքը լոյս տեսաւ: Թիլքրէյ 55, երբ Ռանլանդսֆիլտն որոնվածաւ սկսաւ: Իսկ Ճօրձ Էիօր 56 տարեկան, երբ սկսաւ վէպ գրել: Ուօլինկըն Իրվինկ միայն 23 տարու էր երբ չարադրեց Նիքեյթօր, և Ռիչըր Լոկ 51 տարու էր երբ երևցաւ Հիֆֆերտ: Բայց Ռապէ հաւանօրէն քառասնամեայ էր երբ երևելի հանդիսացաւ իր Կարէնդա գործով: Սուրֆիթ գրեց Կիլֆիլդ 41 տարու եղած ժամանակ, և Սզէրն Շէնքիլ երբ 46 ամեայ էր:

Ո՛ր գիտէ. — Թէև նորատի մեռնելով հանդերձ դաս մը մարդիկ մեծ անուն թողին, ո՞ր գիտէ որքան աւելի մեծ պիտի լի-

նէին եթէ աւելի ապրէին: Միթէ Մարլով Շէքսբիրի ոտիւք չսկիւտի լինէր: Սակայն հաւանական է որ Պայրըն արդէն իր լաւագոյն գործը տուած էր մեզ, և Շիլլէյ ու Քիդս չսկիւտի արատաւրէին գերազանց բան մը: Եթէ Ֆէրդինանդ Զէպերեկան մեռնէր թերեւս ողբալի լինէր իր մահն, ինչպէս եղաւ Քիդսինը, բայց Պ. Պէլէյ կէս դար ապրեցաւ առանց երկրորդ քերթուած մը տալու մեզ: Թէև Դասսօ Ալաբալ Երասազէ՝ գործէն ետք 20 տարի ևս ապրեցաւ, բայց բնաւ այդ գործին հաւասար բան մը չգրեց: Սակայն կան մարդիկ որոց երկարակեցութիւնն արդիւնաւոր եղած է: Միք. Անթէլօ վաղահաս հանձար մ'ունեցաւ, բայց իր համբաւն իբրև նկարիչ, քանդակագործ կ'ապրտաւորի 39 տարիներուն. դարձեալ Վօլքենի համբաւն իր գործերուն ամբողջութեան մէջն է, և ոչ լոկ մի գործի մէջ: Կէօթէ, Էմբսըն, Քարլայլ, Լօնկֆէլլօ, Դէննիսըն, Հիւկօ, Տիւմա, բոլորն լիակատար կենաց առաւելութիւնն ունեցան, այնպէս որ իրենց գործերուն թէ քանակութեան և թէ որակութեան վրայ կրնան դատուիլ: Նաև Հոմպօլդ իր 90 ամաց կ'ապրտաւորի իր համբաւոյն մի մասը: Ուստի ճմարիտ բաղդատութիւն մը կրնայ լինիլ միայն նոյն տարիքի մէջ արտադրուած գործերու կամ տարեկից մեռնող հեղինակներու մէջ: Թերեւս լաւագոյն երկերն երբէք չեն դրուած, և չատ անգամ կ'զգանք որ հեղինակներն չատ աւելի մեծ եղած են քան իրենց գործերը: Բաց աստի, ո՞ր գիտէ քանի քանի հանձարներ վախճանած են իրենց մանկական հասակին մէջ:

ՏՐՍՄԱԽՍՈՍՈՒԹԻԻՆ

ԱՄՈՒՍՆԵԿԸ ԽՆԴԻՐՆԵՐՈՒ ՎՐԸՅ

ՀԵՂԻ ԵՒ ՀԵՂԻՆԷ

Եթէ ոչ առևտրական, ընկերային, յարաբերութիւնները չատ թոյլ են իշմիրի հայոց մէջ: Ուր ուրեմն կը գումարուին բարեկամներ ու ծանօթներ բնականական յարկի ներքե գրական, գիտական, գեղարուեստական և այլ կարևոր նիւթերու վրայ խօսակցելու: Առ հասարակ

երեկոյեան դումարումներու վայրերն են, մանաւանդ ձմեռն, անումըներ, ուր կարգ մը մարդիկ ստէպ ընթեր-
ցանութեան ու խաղի սեղաններու շուրջը կ'նստին և ժա-
մանակ կ'անցնեն: Իսկ գլխաւորապէս ամառը շատեր՝
յետ աշխատութեան, քարափը կ'իջնեն հով ու շունչ
առնելու, և այլք քարափեան սրճարանները նստելու, ուր
ոգելից ըմպելիներ, մանաւանդ դարեջրի բաժակներ,
դլանիկներ և կկլակներ շատ աւելի ձայն կ'հանեն քան
լեզուները, շատ աւելի մոխր կ'սփռեն քան գլուխները
լոյս չորս դին: Միայն եթէ առևտրական գործ մը, պտոյ-
տի ելած գեղանի կնկան մը ճկուն իրանը կամ սև շեշ-
տակի աչիւր ուշ դրաւեն, զբոսասէրներու շրթները պահ
մը կ'շարժին, հատու դիտողութիւններ հրթիռներու պէս
իրար կ'կտրեն, ապա խօսքը, բաւական աննշան խնդիրնե-
րու և առ օրին արկածներու վրայ կ'դառնայ, մինչև որ
հաղերու և լռութեան մէջ կ'լծաղուի:

Ուստի դիւրին է երեակայել թէ քանի մեծ եղաւ
հետաքրքրութիւնս երբ այս օրերս՝ գիշեր մը, ներկայ
դանուելու բազդն ունեցայ ընտիր ընկերութեան մէջ,
ուր թղթի, ճատրակի խաղեր, բանբասանքի շշուկ ու
փափսուք չկային, այլ լեզու թափելու, կարևոր խնդիր-
ներու վրայ զրուցատրելու փափաք մը կ'երևէր ամենուն
երեսին վրայ: Սոյն ընկերական շրջանին մէջ կային ծան-
րագլուխ մարդիկ որ արդէն սկսեր էին քաղաքականու-
թեան վրայ կոտրատել, անուշադէմ տիկիներ՝ որ առտ-
նին գործերու վրայ կ'խօսէին, վայելչակազմ՝ պատանի-
ներ որ չորս դին ծածուկ ակնարկներ ուզողով իրենց
պնխերը կ'ոլորէին. կային նաև համակրելի օրիորդներ որ
մոտիկ կ'ընէին՝ մերթ բնդ մերթ քրքրուկ մը հանելով՝
արտասանուած խորթ բառի մը կամ նորանշան իմաստի
մը վրայ: Ի սկզբան խօսակցութիւնն այսպէս կցկոտուր կը
շարունակուէր, գրեթէ ամեն գլխէ ձայն մը կ'երևէր, ան-
ցողակի կ'ջալափէր տնտեսական, կրթական, եկեղեցական
և ընտանեկան խնդիրներ, երբ սրահին մի անկիւնն մօտ
առ մօտ նստած զոյգ մը խօսակիցներ՝ Էլիասապը մ'որ
քառասնամեայ կ'երևէր, խրտխտ ու յաւակնոտ դէմքով,
և օրիորդ մը՝ հազիւ քսանութամեայ, սիրուն ու հրա-
պուրելի, բոլոր ընկերութեան ուշը դրաւեցին իրենց շատ
տաք վիճաբանութեամբ: Խորհրդաւոր ու ինչ ունէր այդ
խօսակցութիւնն, սիրոյ հառաչներ չէին իրենց ձայներն՝
որ բաւական բարձր կ'լսուէին երբ յանկարծ չորս դին
լռութիւն տիրեց, երբ ակնոններն ականջներու հետ սոյգ-

եռանդուն վիճաբաններուն մօտեցան: Ես թէև նորեկ օտարական մը այդ ընկերութեան մէջ չէի կարող անտարբեր մնալ: Ոչ միայն փափաքս էր լսել յօդաւոր ձայներ, այլ և տեսնել այդ ձայներն արտաբերող շրթերը, ոչ միայն փափաքս էր խօսակցութեան նիւթն իմանալ, այլ և ի մօտուստ դիտել խօսակիցներու դէմքը, շարժումներն ու ձևերը և մտքիս մէջ տպաւորել: Ուստի յառաջ քշեցի և ես ակնարկով որ դժբաղդարար աղմուկ հանեց և վիճաբաններու աչքն իմ վրայ գարձուց: Վախցայ որ պաղ ջուր չթափեմ այդ կրակին վրայ իմ հետաքրքրութեամբս և օտարաստի դէմքովս, բայց շատ ուրախ եղայ դիտելով որ՝ ընդ հակառակն, գոհունակութիւն գրգռեցի, գոհունակութիւն որ արդիւնք էր բնական փառասիրութեան մը:

Ահա այդ խօսակցութեան կարևոր մասերն, որքան որ կարող եղայ ըմբռնել, գրի կ'առնում և ձեր թերթին կ'ուղարկեմ, երկտասարդն անուանելով Հեղե և օրիորդն Հեղե, մինչ հիւրերէն ունանք ալ մերթ ընդ մերթ խօսակից կ'լինէին:

Ա.

Հեղե. — Ես քիչ մը թերահաւատ եմ, պարուն Ձեր և ձեզ պէսներու գովեստներն հայ կիներու և օրիորդներու մասին մեծ արժէք չունին իմ աչքիս: Ձեր խօսքը չ'ամաճայիր գործին հետ: Ինչ որ մինչև երկինք կ'հանէք չրթով, ձեր սրտով անշուշտ կ'արհամարհէք:

Հեղե. — Շատ կ'սխալիք, օրիորդ: Ես սովոր եմ զգացածս ըսել, ոչ աւելի ոչ պակաս: Միշտ բարձր համարում ունիմ հայ իգական սեռին վրայ: Ի հարկէ բացառութիւններ կան ամեն տեղ:

Հեղե. — Այո, ձեր բերնէն մեղր կ'վազի, ձեր խունին անսպառ է առ մեզ ընկերութեան մէջ: Հայ կիներն ու օրիորդն, ըստ ձեզ, զարդն են ընտանեաց, պսակն են հայութեան: Ունին աւան ձիրք: Աննման են տնական յարկին ներքև ժուլթեան, համարատութեան, անտեսութեան կողմէ. անուշ, փայլուն են սպառհանդիսի մէջ: Այս է ձեր բերանացի խոստովանութիւնը, որ անշուշտ աննպատակ չէ, բայց արի՛ տես որ այժմ չ'այս արարած մ'այնքան արհամարումս հայրց մէջ որքան հայ կիներ:

Հեղե. — Այդ դատաւիճիւնը մերը չէ: Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, «րի-
որդ» Ո՞վ կ'ուրանայ որ մեծ է դերն հայ կնկան հայ ընկերու-
թեան մէջ՝ իբրեւ օրիորդ, իբրեւ սիրուհի, իբրեւ մայր, իբրեւ
դաստիարակուհի . . . :

Հեղե. — Այն, սերտուած բառեր, այո՛, կարդ մ'երիտա-
սարդներու մէջ, որ մեծ մեծ դերեր կ'վերագրեն հայ ազգական
և սակայն այդ դերերը կատարելու համար կ'զլանան անոր յա-
տուկ թատերաբեմներ, կ'զլանան անոր միջոց և ազատութիւն
իր հոգին, իր տաղանդն յայտնելու:

Հեղե. — Ի՞նչպէս:

Հեղե. — Կ'հարցնէք: Ահա հարիւրաւոր հայ օրիորդներ կան
մեր քաղքին մէջ որ իբրեւ դառնուկներ կ'սպասեն որ սոսանդա-
րան զրկուին ի շնորհս ձեզի պէս դահիճներու, դահիճներ՝ որ
չէ թէ իրենց մօտ հոգի, կրթութիւն, շնորհ ու զեղ կ'փնտռեն
ու ընտանեկան երջանկութիւն, այլ հեռունեան, օտարներու
մէջ կ'վազեն շնչասպառ ստուերի ետեւէ՝ որս գտնելու յուսով,
և շատեր ծուղակը կ'ընկնին. այլք սիրտ, առողջութիւն ու գանձ
վրայ կ'տան, և ոմանք միայն կարեւոր կ'դառնան իբրեւ ապաշ-
խարող, և ի վերջէ հանգիստ որոնելու կ'ենեն նորարոյս ու
անմեղ սրտի մը վրայ, և այս ևս ոչ առանց ծանր, դրամական
պայմաններու: Եւ կուզէք, պարոն, որ այդ սիրտը սիրով վառ ի
առ այրն զոր ակամայ կ'ընդունի, կ'ուզէք, որ այդ սիրտը չա-
րիւնի խորանին առջև ուր իբրեւ ողջակէզ կ'նստի իր, կ'ուզէք
որ հայ օրիորդն օրինակելի ամուսին, անարատ մայր և սիրա-
նուէր մնայ յաւէտ այդ անիրաւութեան առջև: Ո՞ր ենք: Թե-
րեւս հայ կինն, թէև տղէտ, աւելի յարգ ու պատիւ կ'վայելէր
պատմական, նահապետական ժամանակներ: Վայրենին անգամ,
որ կ'յափշտակէ իր ապագայ կենակիցն, չստ աւելի սիրովաւ է
ու մարդասէր է քան արդի քաղաքակիրթ պատանին . . . :

Այլ և այլ յայտեր. — Շատ իրաւունքով կ'սօսի օրիորդը:

Հեղե. — Կաղաչեմ, օրիորդ, այդ չափ մի բորբոքիք: Թերեւս
չաւ մ'ունիք որ ձեզ այդպէս խօսելու կ'ստիպէ, սակայն մեր
երիտասարդներուն արդի ընթացքն ամուսնական խնդիրներու
մասին, կրնայ ունենալ պատճառներ, որոց, եթէ առանց կատա-

կի խօսինք, չեն անմասն ու օտար մեր օրիորդները:

Հեղե. — Պարոն, ես ոչ հարաւաւ կ'սօսիմ և ոչ անշահաւ
պատճառ մ'ունիմ այսպէս խօսելու: Ես հայ կանանց դատը կը
պաշտպանեմ և կ'զատապարտեմ ու պիտի միշտ դատապար-

տեմ մեր երիտասարդ ութեան ցաւալի դրութիւնն որ թէ ընտանեկան և թէ ազգային տեսակէտով շատ աղէտալի հետեւանքներ պիտի ունենայ ապագային մէջ:

Մի քանի հայեր. — Արդէն զգալի են այդ հետեւանքն. հայոց ընտանեկան կեանքը քայքայման մէջ է:

Հեղի. — Շատ ծուռ կ'մեկնէք, օրիորդ, իմ խօսքս: Անալիմ որ մեր խնդրոյ առարկան ծանր կերպարան մը կ'առնու և հասուն նկատողութեան կարօտ է . . . :

Հեղի. — Ես թեթեւ մարդ իկն ու թեթեւ բաները սիրողն եմ չիմ' . . . :

Հեղի. — Ուստի՛ իբրեւ ամուրի երիտասարդ . . . :

Ջայն ժը. — Բառաւանմեայ երիտասարդ . . . :

Հեղի. — Իմ վիճակիցներուս ի պաշտպանութիւն պիտի պարտաւորիմ ի գործ զնեւ բոլոր գէնքերս, թէ և փափաքելի էր ինձ, եթէ ոչ ձեր յառաջ բերելիք փաստերուն, գէթ ձեր աչաց արձակած կայծերուն առջև ի սպառ նկուն մնալ:

Հեղի. — Այո՛, ձեր մեծադոյն զէնքը չողմարարութիւնն է, չառ հին ու փտած զէնք: Ախոստովանիք ուրեմն որ քիչ մ'առաջ ձեր շուայած ներբողներն հայ կանանց համար սլարզապէս կեղծիք էին: Այերևի թէ այսուհետեւ անդիմակ պիտի խօսիք և ձեր համոզումը պիտի պաշտպանէք . . . :

Հեղի. — Շատ աղատ կ'խօսիք, օրիորդ և կ'վիրաւորէք . . . :

Հեղի. — Ճշմարտութիւնը կ'խօսիմ:

(Ծարռանկելի)

Հ.

Ի Ս Լ Ա Ն Տ Ա

ՀՐԵՂԷՆ ՈՒ ՁԻՒՆԵՂԷՆ ԵՐԿԻՐ ՄԸ

Անգլիոյ Լիտս քաղքին մէջ այս օրերս Բրոֆէսօր Պրայս բանախօսութիւն մ'ըրաւ: Նա յայտնեց թէ Եւրոպայի մի մասը համարուող Իսլանտա կղզին պարտի իրօք նկատուիլ իբրեւ Ամերիկայի մի մասը: Նորվէկիայէն 600 միլոն հեռի է, Սկոտիայէն 500 միլոն, և միայն 250 միլոն հեռաւորութիւն ունի Արիւկէնտէն, այնպէս որ իրապէս Ամերիկալի քան Եւրոպայի կ'պատկա-

նի այդ կղզին: Ունի 300 մղոն երկայնութիւն և 250 մղոն լայնութիւն, Իսլանտաէն անհամեմատ մեծ լինելով: Այդ կղզին հրաբխային ժայռերէ կազմուած է լիովին: Նշանակութեան արժանի է անոր մէջ կրակի և ծիւնի անընդհատ հակապատկերը, ինչպէս նաև այն աննպաստ պայմաններն ուր մարդկային կեանքը կ'տառապի, և դաստիարակութեան բարձրագոյն աստիճանն՝ որու հասնելու յաջողած է ժողովուրդը: Իսլանտա Սկովտիոյ արևմտեան և Իսլանտայի հիւսիսային մի քանի կողմերուն պէս մի և նոյն հրաբխային դրութեան կ'վերաբերի, և իր մի շատ հրաբուխներն մինչև մօտ օրերս բոբրոքման մէջ էին: Այս հրաբուխներէն մին 1783ին այնքան առատ լավա և մոխիր հանեց որ Նորվեգիոյ և Սկովտիոյ եզերքը անդամ ծածկեցին և կղզւոյն բնակիչներու մէկ վեցերորդ մասն և դրեթէ տուարի կէսը ջնջեցին:

Եթէ Իսլանտայի հաստատուն մասը հրային նիւթ երով կազմուած է, իր մակերևութն ալ ծածկուած է ծիւնով ու սառույցով: Եւ իրօք կղզւոյն հիւսիսային ծայրն արջային բևեռ լին կ'մտենայ: Հարաւային կողմն տարօրինակ դետի մը տեսարանը կ'երեւի, դէտ մ'որ երեք քառորդ մղոն երկայն, իսկ մէկ ու կէս մղոն լայն է: Այս երևոյթը կ'վերագրուի ահաղին սառնարանի մ'որ երեք քառորդ մղոն հեռի ծովէն դալով անընդհատ ջրոյ հոսանք մը կ'հաստատէ մէկ ու կէս մղոն տարածութեան մէջ: Այնքան ցուրտ է կլիման որ բնապէս հողը բարեբեր չկրնար լինիլ: Եւ ստուգիւ պարտ է ըսել որ հսկայական անապատի մը կ'նմանի: Կղզւոյն մեծ մասը գլխովին անարդիւն կ'մնայ, քանի որ կիսովին ծիւնով ու սառով և կիսովին լավայով և սև աւազով ծածկուած է: Ահռելի հրապոյր մ'ունի այս հրախտոն սառնամանեաց տեսարանն և աշխարհիս մէջ նմանը չկայ: Իսլանտա միայն երեք գոյն ունի. ծիւնին սպիտակ գոյնն, որ մերթսառոյցներու ծերպերու մէջ վառվռուն կապոյտի կ'դառնայ. լավայի ամենասև գոյնն, որ ձոխ մանիշակի գոյն կ'առնու աւրևմտին և արշալոյսին նշոյլներէն, իսկ ուր որ բոյսեր կան աչքի կ'շարնէ տեսակ մը դեղնորակ կանաչ գոյն մը: Այս գոյներուն բաղադրութիւնը շատ զարմանալի և ազդեցիկ տեսարաններ յառաջ կ'բերեն, ոչ դեղեցիկ, այլ այնքան հիապանծ, այնքան ահաւոր որ անջնջելի տպաւորութիւն մը կ'թողուն մտաց վրայ:

Կղզին շատ բերք չունի: Տուրեառի համար հանքային արդիւնք չկայ, ոչ ածուխ, և ոչ քար: Դեռնախնձորը հազիւ կըր-

նայ հասունեալ: Իբօք մշակութենէ զուրկ է կղզին և Տանիմար, գայէն զրհուած ցորենով զխաւորապէս կ'ապրին բնակիչները: Մի քանի ցարասիւ է վախա ուռիներէ զատ, ծառ չկայ կղզին: Այլեցւոց բոլոր յոյսը կենդանիներու վրայ է: Ասն սակաւաթիւ կապոյտ աղուէսներ որոց մօրթն առաւուրի նիւթեր են, ինչպէս նաև Խոփէր, որ հետզհետէ կ'նուազի: Զկան վայրի կենդանիներ՝ քներային արջէ մը զատ՝ որ սառերու շնորհիւ Արինլէնտէն եկած է: Ասն միայն չատ մանր ձիեր որ ճամբորդելու կ'ծառայեն կղզւոյն մէջ, ուր միայն մէկ արահետ կ'դանուի մէկ ու կէս մղոն երկայն: Իսլանտա 60 հազար բնակիչ ունի՝ 40 հազար քառակուսի մղոն տարածութեան վրայ ցրուած:

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼԻՔ

Պ. Էդմընտ Էլմսթրոնգ. — Այս նշանաւոր գահին երբ Շիգաիօ կ'հասնի ներկայ ամոյս մէջ Ալխարհանդիսի Յանձնաժողովի մի քանի անդամները կ'հարցնեն թէ արդեօք ելեկտրական նոր գիւտ մ'ունի՞ ի պահեստի այդ հանդիօին համար: Պ. Էդմընտ կ'պատասխանէ. — Միտք ունիմ Ալխարհանդիսին համար լուսանկարի և ելեկտրական այնպիսի գիւտ մը պատրաստ ունենալ որ մարդ կարող լինի իր յատուկ սենեակը նստելով՝ տեսնել իր ասջև պարզուած վարագոյրի մը վրայ հեռաւոր թատերարեմի մը վրայ խաղացող դերասաններու կերպարանքը, և լսել գուսաններու ձայնը: Նրա այս գիւտս կատարելագործեմ, ինչպէս կ'յուսամ՝ մինչև ալխարհանդիսի բացումը, երգիչներուն դէմքին դնող երբը, իրենց աչաց մէջ մի ակնարկին, ինչպէս նաև ամէն բացատրութիւն պիտի տեսնուին: Նոյնպէս դերասանին հաղուստին ամեն գոյներն ալն յայտնի պիտի երևին: Պարճեալ՝ հանդիսատեսն՝ իր վառարանին անկիւնը նստած պիտի տեսնէ մէջ մի դերասանի զիրքն ու շարժումներն այնպէս բնական կերպով, որպէս թէ նոյն իսկ անձերն տեսնէր:

Պարճեալ Էլմսթրոնգ. — Պրանսական թերթ մը կ'ընէ կրիայի մը երկարակեցութեան օրինակն որ չատ զարմանալի է: Ապատմէ թէ դալմական մ'անցեալ օգոստոս ամսուն՝ Մէնտ ճօհն գետին մէջ, ի Յըրիտա, կրիայ մը բռնած է որ իր պատեանի վը.

բայ հետեւեալ արձանագիրն ունէր — բռնուած 1700 ին Ֆէր-
նանտո Կոմէզի ձեռք Ս. Սերաստիան գետին մէջ. . . : Այս
արձանագիրն վրայ որոշակի կ'երեւէին Սպանիոյ զինագործին և
1700 թուականը: Սոյն կրիայն բռնողն իր բարեկամներուն ցոյց
տալն ետև զայն արձակեց, 1890 թուականը աւելցնելով հիւնին:

Ելեկտրական Գալի Նէ-Նէրտ. — « Ֆրանքլին Էքսպերիմանթալ
Դիւիզ » (Franklin Experimental Club) անուն ընկերութիւնն
անցեալներն չքեղօքէն տօնեց իւր հաստատութեան առաջին
տարեկարծն: Ընդունելութեան սրահն փառաւոր կահաւորեալ
և ելեկտրական լուսով ողողեալ էր: Սրահին մի անկիւնն՝ ըստ
պատկերի Ֆրանքլինի, կայր մի ինքնաշարժ մեքենայ որ հրաւի-
րելոց բարի գալուստ մագլթեց շնորհիւ ձայնագրի և՛ որ յետ
ձաշու՝ դարձեալ խօսք առաւ:

Սրահին ձեղունը հաստատուած լսողական փողի մի (cornet
acoustique) միջոցաւ կոչնականք ունկնդրեցին Տիկ. Ատինիի
« Մարսէյէլ »-ին, Պ. Էյֆէլի մի ճառին և լսեցին ծափահարու-
թիւններ որոց կը խառնուէին « Կէցցէ՛ Ֆրանսա, կեցցէ՛ Պառնոս »
աղաղակներն: Այս ձայնական երևոյթք երկու տարի առաջ ի
Բարիլ արուեստահանդիսին մէջ կարգադրուած ձայնադրական
գործողութեանց յաջող և աջալայլ արգիւնքն էին:

Ամեն ինչ, նոյն իսկ ընթրիքն, ելեկտրականութեամբ պատ-
րաստուած էր: Ելեկտրականութիւնն ուտրէներն խաշած, բնաշ-
ջեռացած և խահուէն սլատրատուած էր: Ժամը 11ին (կէս գի-
շերէ 1 ժամ առաջ) հանդէսն վերջացաւ հետեւեալ խօսքերովն
Ֆրանքլինի զորս արտասանեց ձայնադրական անշունչ գործին:

« Կանուխ պառկելով, կանուխ ելնելով, մարդ կ'լինի առողջ,
հարուստ և իմաստուն »:

Տիպանեան շինութեան Գ. — Մի քանի ամիս առաջ յԱմերիկա
հանդիսիւ դրուեցաւ հիմն մի տիտանեան շինութեան որ պիտի
յատկանայ Ամերիկեան մամլոյն մեծագոյն արտադրութիւններէ
միոյն « New York world » անուն թերթին տպագրութեան և
հրատարակութեան: Շէնքն ունի զմէքէթ մի որու վերին երեսն
հողէն 95 մետր զրեթէ բարձր է: Գմբէթն միայն վեց յարկ կը
պարունակէ: Մեքենայք և գործիք զետեղուած են դեանայար-
կին մէջ ուր և տեղի կունենայ տպագրութիւնն: Այս մեծա-
յաղթ շինութեան համար գործածուած երկաթի և պողպատի
ծանրութիւնը կ'հասնի 2500 թօնոյի (այսինքն 1,794,000 օխայ):
Ահաւասիկ մեծազօր մամլոյ արժանի մեծափառ շէնք մի . . . :

Կառնի ջրանոցի — Նորակազմ Ս. Երեմիայի ման ընկերութիւնն մի նպատակ ունի Նիւ-Եօրք քաղաքին կաթ մատակարարել խողովակներու միջոցաւ, որպէս կ'ընեն ջրոյ համար: Կաթն մեծաքանակ պիտի լցուի ինչ ինչ կեդրոններու մէջ և անտի պիտի զրկուի խողովակաց միջոցաւ քաղաքին այլ և այլ թաղերուն ուր ընկերութեան գործակատարք սպառողաց պիտի հասցնեն:

Ա. Շ.

Թ. Գ. Թ. Ա. Լ. Յ. Ո. Ի. Թ. Ի. Ի. Ն.

Կ. Պոլսի, 20 Մայիս 1891

Բարեկամ, ի՞նչ է աշխատութիւնը: Տնտեսագէտը կ'ըսէ — Յառաջդիմութեան լծակն է. դրամատէրն — Նրկնային շնորհ մը: Բանահիւսն — Սրտեռանդ աղօթք մը: Բանւորը — Դժոխային պատիժ մը: Ես աւելի կ'հակիմ բանւորին կողմն, մանաւանդ երբ կ'նկատեմ որ տնտեսագէտն իր գրասեղանին առջև, դրամատէրն իր ոսկի կոյտերուն վրայ, պուէտն Ոլիմպոսի դադաթը նստած՝ չատ աղօտ դադաթար մ'ունին աշխատութիւն կոչուած տանջանքին վրայ: Եւ ինչ հակասութիւն. երբ մի կողմէ աշխատութեան հրաշալեաց վրայ ներբողներ կ'գրուին, միւս կողմէ առանց աշխատելու հարստութեան, մեծութեան և փառաց հասնելու միջոցները կ'աւելնան: Ի՞նչ կ'ըսեմ. միթէ գիտութիւնն ալ երբ կ'ջանայ մարդկային ձեռքի, ոտքի, աչքի, ուղեղի, սրտի պաշտօններն բնաջինջ ընել, երբ մեքենային կը հրամայէ որ գործէ, կերտէ, տեսնէ, խորհի, խօսի ու գրէ, երբ միլիօնաւոր մարդիկ գործունէութեան տապալէ գէն կ'վանէ, և հովին, ջրին, լոգիին, երկաթին, ելեկդրականին կ'պատուիրէ որ անոնց գործերը կատարեն, միթէ չհաստատեր որ աշխատութիւնը նիւթական ցաւ մ'է, նեղութիւն մ'է, որմէ որքան շուտով պրծի մարդ այնքան շուտով երանութեան կ'հասնի: Միթէ չես տեսած մարդիկ որ, թող խորհելու, խօսելու, այլ և լսելու, տեսնելու ու չնչելու նեղութեանէ զերծ մնալու համար իսկ զանազան գործիքներ կ'գնեն ու կ'գործածեն: Ուրեմն պէտք է երանի կարողալ այն ժողովրդոց որ չէ թէ նորերուն պէս

հիմակ, այլ վաղուց ուսած էն ծուլութեան վարդապետութիւնն
և անոր հրահանգներն ի գործ կ'դնեն: Երանի այն մարդոց որ՝
հովին պէս թեթեւ, հովով կ'ապրին, որ թռչունին պէս յարա-
շարժ, օդին, ջրին, հողին մէջ կ'գտնեն անաշխատ կենաց սնուն-
դը: Քանի իմաստուն են Պրահմաի թուերն որ ալ մը բնինձով
տարիներ կ'ապրին, քանի խելանի են բնութեան այն զաւակ-
ներն որ Ամերիկայի չեմ յիշեր որ բարերաստիկ զաւառին մէջ
սաւաօտէն մինչև երեկոյ ծաղկաւէտ բուրաստաններու ստուե-
րին ներքև կ'տարածուին և բնատուր պտուղներով ու սիրով կը
սնանին: Ոչ նուազ բարերազդ են այն շուկատներն ու բազդա-
խնդիրներն որ անգործութեան և ձեռնածութեան մէջ կը
փնտռեն գերագոյն բարիք ու երանութիւն:

Ահա այս հին վարդապետութիւնն, ճշմարտական մեռե-
լութիւնը, նոր միջոցներով կ'նորոգուի մեր օրերն և գործե-
լու, խորհելու ու գրելու ծանրութիւնն ալ, կտրգ մը մեքե-
նաներու շնորհիւ, մարդկային մենաշնորհը լինելէ կ'գաղբի:

Արդէն մարդուս միայն իբրև բաժին նկատուած կամք կամ
ազատ միջնորդ ըսուած բանն ոչ միայն ճակատագրային ար-
կածներու, այլ և մագնիսականութեան, քնէածութեան առջև
անհետեւով, վեր ի վայր կ'տապալէ մի շատ հին գրութիւններ:
Արդէն մարդամեքենաներ կ'վարեն պաշտօններ որ երբեմն միայն
իմացականութեան յատուկ կ'համարուէին: Կ'տեսնե՞ս, բարե-
կամ, որ օր ըստ օրէ մարդկային աշխատութեան ծանր բեռը
կ'թեթեւայ, ոչ միայն նւթական այլ և մտային և բարոյական
բեռն: Արդէն մեքենան թուարանական կնճռոտ հաշիւներ կը
լուծէ. արդէն տառերն, գործիքի մը շնորհիւ, կ'շարուին ու էջեր
կ'կազմեն անգիտօրէն. արդէն փետրէ, երկաթէ գրիչներ զապա-
նակի մը միջոցաւ շարժման մէջ դրուելով իմաստներ կ'դարբ-
նեն և այնպիսի մտային գործողութիւններ կ'կատարեն որ հե-
տըզհետէ դատելու ու բանավարելու աշխատութիւնը հին տը-
գիտական դարերու արդիւնքը պիտի համարուի:

Ուստի զարմանք չէ եթէ ինչ որ բնական, պարզ և ուղիղ է,
իբրև խոտեղի կ'արտաքսուի ընկերութենէ, և մուտ կ'գտնեն
միայն ինչ որ շինծու, արհեստական, մեքենական են: Մարդ
առանց գիմակի, կին առանց չալարի, գրագէտն իսկ առանց
բուրվառի չունին յարգ այժմ, վասն զի մեքենական աշխարհի
արգասիք են գիմակ, չալար ու բուրվառ: Ուրեմն փառք մեքե-
նային որ ոչ միայն մարդիկն սրտի ու մտքի դատարկութեան,

այլ և անդործութեան կ'տանին: Իսկ եթէ, ինչպէս նշտնաւոր
ուսուցիչական մը կ'փափաքի, դայ և այն օրն երբ մարդկային
սերունդն դադրի ամուսնական աշխատութեան ծանրութենէ,
և կամ մեքենայ մը հնարուի որ առանց մարդկային մասնակ-
ցութեան, յաջողի ծննդագործել, այն ժամանակ պիտի հասնի
անշուշտ՝ չքեղ ու պայծառ, մարդկային ծաւլութեան, անդամա-
լուծութեան, չգոյութեան ոսկեղ արը:

ՇԱՀՆՈՒՐ

25 Մայիս

Բարեկէօ՛, Անկարէին կարելի ընելու գաղտնիքը գտած պիտի
լինի Պ. Էտիսըն: Ինչ որ երբեմն երազ, անուրջ և մինչև իսկ
հերետառութիւն կ'համարուէր, այսօր իրականութիւն եղած է:
Որո՞ւ մաքէն կ'անցնէր որ անկենդան նիւթը թւեր պիտի առ-
նու թռի, ձայներ պիտի առնէ պահէ և ուղած տեղը աւանդէ:
Ո՞վ կ'խորհէր որ մշտնեւրդ հեռուէն սիրականիդ դէմքը պիտի
տեսնես, ձայնը պիտի լսես, խորհածն ու գզացածը պիտի իմա-
նաս: Ո՞ւր պիտի տանի մեզ Էտիսըն, դիւտերու այս վեհապե-
տըն: Նոր կ'իմանամ թէ նոր գիւտ մը հնարելու վրայ է ընու-
թեան գաղտնեաց այդ ներհուն մարդն: Թո՛ղ որ զանազան
գործիներ ուրուագրած ունի, կ'ըսեն, չէ թէ գիշերը ցորեկ,
ծովը ցամաք, տարիները ժամեր ընելու, քանի որ ասոնց նման
բաներ արդէն իրողութիւններ են, այլ կ'ինն այր, օրիորդն սյա-
տանի, տգեղը գեղանի, անմիտն իմաստուն, աղքատը հարուստ,
մահկանացուն անմահ ընելու և գիշերային երազներ և ուխտեր
իրականութեանց վերածելու: Այս օրերս ախա՛ջիս հասաւ թէ
կ'աշխատի եղեր նաև գործի մը հնարել, որու սլաշտօնը պիտի
լինի խորհիլ, և որ պիտի կոչուի եղեր ինքնախօս ճշան: Ի՞նչ սքան-
չելի գիւտ, եթէ իրանայ: Այդ ելեկղրական հոսանքաւոր ուրիշ
ինչ հրաշք պիտի գործէ արդեօք: Ասկից մի քանի դար վերջ
եկողներն դեռ ինչ բաներ պիտի լսեն ու տեսնեն արդեօք:
Նթէ ուղեղները խորհելէ դադրեր են կամ ձանձրացեր, ինչո՞ւ
համար չխորհին կոչա նիւթերն ու մետաղները: Ի՞նչ կ'ըսես,
բարեկամ, արդեօք բաւական պիտի ապրիմ տեսնելու համար
գէթ այդ դիւտը: Անտարակոյս շատ մարդիկ պիտի գլան այդ
գործիքին պէտքը և անբաւ քանակութեամբ պիտի ծախուին
ինքնախօս ճշանէր՝ միլիօններ բերելով հանճարեղ դտիչին:

Եւ իրօք, ինչ տաժանեկի պաշտօն է խորհիլ, մանաւանդ ուղիղ խորհիլ, ամեն բանի ծաղի ու ծուկն ըմբռնելով խորհիլն ու դատելը: Ստէպ ուշա բանի մը վրայ կ'յառի, աչդ բանին այլ և այլ գոյները կ'ըրողմուխն մտքիս մէջ և այնպէս կ'իմուի ինձ որ իսկոյն պիտի կարենամ զրոշմէլ դանօնը և թղթի մը վրայ, ուստի զր/չս ձեռք կ'առնում, ճակատս կ'շիւեմ որ զաղափորն երս չարեմ և ժամեր անցնելէն ետեւ արշաւօրք կ'տեսնեմ որ զիծ մ'անգամ չեմ քաշած. իսկ եթէ գիպուածով մի քանի մտածումներ տողեմ, կ'զիտեմ որ կամ շատ եփուռն են ու փառն, կամ վաղաշատ են և հում, հետեւապէս անմարտելի: Ուստի մեկդի կ'ենեամ զրիչս ու կ'մրմնջեմ. — Լաւ ևս է որ միտքս նիրհէ քան թէ խորհիլ, քանի որ անոր բանալին իմ ձեռքս չէ:

Արդ՝ եթէ Էտիսըն իր քննական գլանին բանալին դռնէ մեծ ծառայութիւն մը պիտի մատուցանէ մարդկութեան և մտային հաւատարմութեան նոր թուական մը պիտի բանայ, ուրիշ հաւատարմութեանց աղբիւրը: Հապա սրբան պիտի թեթեւայ մանաւանդ խորհող գրիչներու պաշտօնն ու պատասխանատուութիւնը: Գլանը պիտի դնես այս ու այն իրին կամ նիւթին մէջ որու վրայ կ'ուզես որ խորհուի, ապա պիտի լարես և իսկոյն կոհակածեւ թրթռումներ պիտի արտադրէ որ մտածումներ պիտի լինին: Այդ մտածումները պատասխանատու չեն, հետեւապէս անպարտ, քանի որ մեքենային են, քանի որ մարդկային գլուխն ու կամքն անոնց մէջ դործ չունին: Արմանամ, բարեկամ, գլանին սքանչելի գործողութիւնը: Թերեւս առարկես թէ արդեօք հիմակ չկան բնական զանգակիւններ որ այդ հնարելի գլանին պաշտօնը կ'վարեն: Անշուշտ կան, բայց տեսալ մը մտային բոժոժներ են, չէ թէ ներսէն այլ դրսէն մղում կ'ընդունին և օրորուելով այնպիսի տաղտկալի հնչիւններ կ'հանեն որ զդայուն մտղը կ'ստիպուի ականջները գոցել, մինչդեռ Էտիսընի քննական գլանն ամեն բան իր բնիկ գոյնովն ու անուամբը նշանակելու ստիճանուած պիտի լինի: Կեցցէ՛ Էտիսըն:

ՆՈՅՆ

Մ Տ Ա Ն Ի Ն Պ Ա Տ Կ Ե Ր Ն ԵՐ

ԼՄՄԱ

Եւ օվ է այն օրիորդն որ հեռուն՝ լուսափայլ սրահի մ'ան,
կիւնն, լայնատերեւ սաղարթներու ստուերին ներքեւ՝ կ'ճեմէ միւ
այնակ: Նրբակերտ է իր հասակն որ կ'աւարձրանայ իր բոլորտիքը
տատանող զարդարուն գլուխներու վրայ: Բարակ է իր մէջքն
և երերուն այնպէս որ կարծես թէ պիտի բաժնուի ազդրներէն:
Կլոր ու ջինջ է իր ճակատն, որ սակայն հրամայական դողդոս
շունքներ ունի, մինչդեռ աչունքն՝ շագանակի գոյն, խորհրդա-
ւոր, ստուերամած արտեանանցը չքով, մերթ կ'վաճեն և մերթ
կ'հրաւիրեն սիրարոյր ակնարկներ և սիրալիր ժպիտներ: Ո՛հ,
Էմմա, այո՛ Էմման է այդ էակն, անուն մը զոր ծերունին կ'ար-
տասանէ իբրեւ տիգար ազնուութեան, պատանին՝ իբրեւ նշա-
նաբան գոռոզութեան, և օրիորդն՝ իբրեւ նշան սնտիպառութեան:
Եւ սակայն, ինչ կ'փնտռէ Էմմա մինչ իր չորս գին նուազա-
բաններ կ'որոտան, ջահերը լուսոյ կոհակներ կ'թափեն, պար-
որդներն ուրախ զուարթ կ'սահին, կ'ցատկեն, կ'խնդան ու կը
փափսան: Միթէ ծովէն ցամաքն ընկած ձկան պէս իրեն յատուկ
և արժանի միջավայրը կ'փնտռէ, միթէ թեւատ թռչնոյ մը պէս
դէպ ի երկին սրանալու անկարող, վշտաղին կ'սողոսկի երկրի
վրայ: Արդեօք կ'աղօթէ՞ Էմմա այդ պարահանդիսին մէջ և հրեշ-
տակներուն հետ կ'սօսի, թէ ոչ իր մտատիպարը կ'որոնէ և
գտնելու անոյս՝ մահկանացուի մը հետ պարելու որոշումը կ'տայ:

Ե՛հ, ինչ մեծ շնորհ, ինչ զոհողութիւն: Եւ ահա իր թեթեւ
ւաշարժ ու ձկուն մարմինը կ'նետուի բազդաւոր պարորդի մը
թեւերուն մէջ, կ'գալարի, կ'թօի պարու շրջանակին մէջ, և ան-
ձուկ միջոցի մը մէջ անգամ այնպիսի անձկալի շրջադիմներ կը
գծէ փոքրիկ ոտիցը մատերովն որ քաջավարժ պարուհիներ կանկ
կ'առնուն որ նային, ոչ առանց նախանձաղին ժպիտի, երիտա-
սարդներ իրենց բերին ջրերը կ'սրբեն, իսկ շատեր կ'զարմա-
նան չէ՞ թէ Էմմաի արդուգարդի ճոխութեան և դոհարներու
վրայ, որոցմէ զուրկ է, չէ թէ իր դէմքին վրայ որու գծերն ան-
կիւնաւոր են քան կանոնաւոր, չէ թէ քթին ձևին վրայ որ բա-
ւական հաստամէտ է և ոչ իսկ չրթերուն վրայ, որ շատ նրբա-
գիծ են, այլ իր շնորհալի կերպարանին, իր հագուստին ու կա-

պոստին ճաշակաւոր պարզութեան վրայ, այլ իր սպարապետական անակնունելի եռանդեան վրայ, որ եթէ ոչ իր համբաւեալ համեստութեան, յուսահատութեան յայտարար նշանը կ'իթուէր, այլ մանաւանդ այն անձնութիւնութեան վրայ, որով կ'հասնէր պարեւ ուր կ'կարծուէր թէ իրեն յարմար պարեկից չպիտի գտնէր:

Եւ ինչո՞ւ յուսահատ լինէր Էմմա: Դեռ հայիւ քսան երկու գարուն ունի: Ունի անուն, ուսմունք, սիրտ և կլորիկ օժիտ, բայց իր սրտին արժանի հոգի մը կ'յուսայ գտնել, փափուկ, նրբամիտ, գեղեցիկ, աղնիւ և մեծանուն, ո՞ւր, տար աշխարհ: Առ երեսս խոնարհամիտ՝ կոմսուհւոյ հովեր կ'առնուէ Էմմա և բարիզեան անձուկներ կ'տածէ: Կ'ժպտի Էմմա, բայց իր չլթեւրուն անկիւններն ունին նիւեր որ հեզն ու քամահանք կ'յայտնեն: Հասարակ օրիորդի մը սլէս կուտէ, կ'խմէ, կ'խօսի ու կը քնանայ Էմմա, բայց իրեն այնպէս կ'թուի թէ իր ուտեստն ու ըմպելին, իր խօսքն ու քունն եւրոպական համ հոտ ունին. . . : Անչուշտ չէ թէ արեւելքէն այլ արեւմուտքէն պիտի ծագի Էմմայի աստղն եւրոպեան լուսաւորութեամբ փայլուն և հոտարայր, եթէ երբէք ուրիշ ոսկեփայլ աստղ մը մեր մթնոլորտը մոնելով յանկարծ իր առջն իրրե սև ու անշնորհ երկնաքար չզլորի և իր բոլոր եղեմային երազներն յօդս չցնդէ: Խեղճ Էմմա:

Վ. Ի. Ն.

ԼՐԱՔԱՂ.

Ազգ. Ընդհանուր ժողովին պակասեալ երեսփոխանաց ընտրութիւնները սկսած են ըստ նոր բաշխման և կ'շարունակուին:

Նշանաւոր Մկրտիչ Էմին յառուկ կտակաւ 40 հազար Ռուպլի թողած է Մոսկուայի Լազարեան ճեմարանի, պայման դնելով որ սոյն գումարէն դոյացած տոկոսով վարձատրուին ազգագրական և ժողովրդական գրութիւններ հրատարակող գրադէաներ: Նշնպէս գումար մը յատկացած է Վենետիկի Միսթարեան վանուց որպէս զի անոր տոկոսով նորագիւտ հայ պատմական երկեր և քերթութեանք հրատարակուին: Իսկ իր ճոխ գրադարանը Լազարեան ճեմարանի թանգարանին և իր գրչագիր ձեռագիր և այլ գրութիւններ կտակած է իր աշակերտ՝ անուանի Պ. Գր. Խալաթեանցի, արդի Տեսուչ Լազարեան ճեմարանի:

Հանգուցեալ Դերբեման Գրիգոր Էֆէնտիւ ամուսինն ու որդիք Ս. Երուսաղէմայ վանուց համար արագատիպ մամուլ մ'ապսպրած են 250 ոսկեւ արժողութեամբ ի յիշտակ Գրիգոր Էֆէնտիւի: Յուսայի է որ նոր մամուլը գրգռու մը լինի նոր և օգտուէտ երկերու հրատարակութեան և մանաւանդ Ս. Բ. ամաթեւերին վերականգնանութեան:

Պէշիկըրաշի վէրջին հրդեհին բաւական մեծ փնտաներ պատճառեց մասնաւանդ հ'յոց: Տեղւոյն քարոզիչ խորէն Ս. Նար-Պէյ, չէ կրցած ազատել իր մատենագրարանն, որու մէջ շատ անտիպ գրութեաներ ունի եղեր:

ՄԵՆԷՄԷՆԻ Եկեղեցւոյն տօնախմբութեան առթիւ՝ տեղւոյս Գեր. Առաջնորդն պատարագ մատուց նոյն եկեղեցւոյն մէջ և գեղեցիկ քարոզ խօսելով բաղմամբիւ ուխտաւորներու, յորդորեց նաև տեղացի ժողովուրդն յաշխատութիւն և ի միւս բանութիւն: Նոյնպէս Գեր. Առաջնորդն անցեալ կէնրակի օր ալ (Մարտի 49) Պուրնովան եկեղեցին պատարագեց ի ներկայութեան բարեպաշտ ժողովրդեան և քարոզ խօսեցաւ: Այժմու թի ի մօտայ Գեր. Առաջնորդն յայցելութիւն պիտի ելնէ վիճակիս թեմերը:

Իզմիրի Առումմապիթաց Ընկերութիւնն (և այժմ վարիչ Հայ Ընթերցատան) որ նպատակ ունի թեմերն ևս ընթերցանութեան սերը տարածել, հաստատած էր ի Մանիսա Թանգարան մը չորս տարիէ վեր: Այժմ մտադիր է այդ թանգարանն ընթերցատան վերածել, այնպէս որ ամեն զբաղի գիւրութիւն ունենայ դիրք և լրագիր կարգաւ:

Տ. Գ.

ՄԻՄՈՆ ԳԱՅԱՄԱՃԵԱՆ

ՆՈՐ ԲԱՌԱԳԻՐՔԻ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒՅԻ

Յորում կը բովանդակին 30,000 բառք, քճք, նորաբանութիւնք, դասաւանդան բառք գիտականք, արհեստականք, դէպքաբանականք, ևւն, ևւն:

Այն ՆՈՐ ԲԱՌԱԳԻՐՔԻ, որ սկսած է հրատարակուիլ նորածոյ տառերով ևւ ընտիր տպագրութեամբ, սահմանուած է իւր ձևն պարունակութեամբն օգտակար հանդիսանալ բաղմաց ևւ լրացնել դասական գործոյ մ' գլխաւոր պէտքն, պարունակելով նախնեաց լեզուի ամանն գործածական բառերն ու օճեր՝ ի հարկին իրենց նոր առումներովն ու համանշանակներով:

Նոր բառագրքն՝ օգտուելով բաց ի հայ բառագրքերէ, գլխաւորաբար Նորայր Բիւզանդացւոյ Գաղ. է ի Հայ ընդարձակ բառարանն, նոյնպէս ևւ այլ հայակապ նոր հրատարակութիւններէ՝ յաջողած է պարունակել ցարդ հայ բառագրքերէ դուրս դնուած մի քանի հազար բառեր, ինչպէս նաև քերականական կանոնաց կարեւոր ամփոփում մի:

Նոր բառագրքին առաւելութիւններն մին է ճարտար եղանակաւ մը նշանակել շատ մը բառերու արմատներն ևւ նոցա ածանց ու բարդ բառերն:

Ամբողջ դործն պիտի բաղկանայ 40 թերթեր: Բաժանորդագրութեամբ սկսուած է հրատարակուիլ՝ բաժնեգինն է իւրաքանչիւր օրինակի համար 15 դահեկան: Գաւառներէն դրոշմաթուղթ ալ կ'ընդունուի:

Դիմել առ հեղինակն, Կ. Պոլիս Եսկի Զապիթէ Ճատտէսի, Պէրպէրեան Նշան էֆենտի տպագրատուն:

Առաջին թերթը ձրի կը տրուի:

Խմբագիր-Տնօրէն Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ԾԱՂԻԿ ԼՐԱԳԻՐ

Ազգային, Քաղաքական և Գրական

Ծաղիկը կ'հրատարակուի շաբաթ օրերը: Կ'սկսուինակէ ազգային, քաղաքական, մատենագրական, երգիծական, քննադատական և յօդուածներ: Տարեգինն է Ծաղիկ Պօլսոյ համար 45 զրչ: Գաւառաց համար 50 զրչ: Օտար երկիրներու համար 12 ֆրանք: հատը 40 փարա:

Ծաղիկի Տնօրէն-Հրատարակիչն է ՅՈՎՆԱՆ ԷՖ. ՓԱԼԱՔԱՇՆԱՆ, որու պէտք է զիմել այն թերթի վերաբերող ամեն գործի համար, Պօլիս, Էսկի Զապոիէ փողոց ՊէրՊէրեան ՆՇԱՆ ԷՖէՆՏԻ: Տպարանն, ուր կ'տպուի Ծաղիկն :

Զմիւռնիա բաժանորդ գրուիլ ուղղը կրնայ զիմել ի Մամուրեան տպարան և Ուսումն. Ընկերութեան, ՀԱՅ ԸՆԹԵՐՅԱՏՈՒՆ :

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Գ. Է ՍԷԼՎԱԶԵԱՆ

Կ. Պօլիս, Մանմուտ-Փաշայի գլուխ բիւ 3

Ոսկի, արծաթ, նիքէլ, ժամացոյց, շղթայ, ապարանջան ևն .

Ով որ մի միայն 7 Աճիտ զր'իլ այս վաճառատունն առնապաւլ պիտի ստանայ Ոսկի, կոթէն լարուղ, խիստ սիրուն և ընտիր ժամացոյց մը, թէ արանց և թէ կանանց համար: Թղթատարի ծախքն վաճառատան կ'վերաբերի: Ժամացոյցի առևտուրով զբաղող վաճառականք ևս կրնան մեծ ապէս օգտիլ Մէլ-վաճեան վաճառատան գներէն :

ՊԱՅՄԱՆՔ ԲԱԺԱՆՈՐԴՈՒԹԵԱՆ

Արևելեան Մամուլ տարեգիրն է Ձմիւռնիոյ համար $3\frac{1}{2}$ արծաթ մէճիտիցէ, իսկ դուրսերու համար՝ 4:

Բաժանորդագրութիւնն տարեկան է, և Յունվարէ կ'սկսի: Ո՛վ որ տարուան ընթացքին մէջ բաժանորդգրութիւն արդէն հրատարակեալ ամսագրերը կ'ընդունի:

Այդ, դասատուաց համար՝ տարեգիրն է $2\frac{1}{2}$ մէճիտ:

Խմբագրութեանս վերաբերեալ ամեն նամակ, ձեռադիր պէտք է ուղղել առ Խմբագիր-Տնօրէն Մ. Մամուրեան:

ԴՈՐԾ ԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Բաժանորդ գրութիւն ուզողը կրնայ գիտել
ԶՄԻՌՆԻԱ առ Խմբագիր-Տնօրէնն:

Կ. ՊՕԼԻՍ Մեծ. Ն. Կ. Պէրպէրեան. Էսկէ Զապիէ Տարբէն, 63:

ՏՐԱՊԻԶՈՆ Եւ Դարուն Ս. Զելինկերեան:

ԴԱՎՐԷԺ Աւագ Խան Աֆտանտիլեանց:

ՊՕԹՈՒՇԱՆ Արժ. Տ. Պօղոս Յակոբեան:

ՄԱՐՍԻԼԻԱ Մեծ. Ս. Միրզայեանց. M. S. Mirzayantz.

MARSEILLE.

ՄԱՆՉԷՍԹԷՐ Գեր. Ս. Վ. Պարոնեան:

ԿԱՐԻՆ Մեծ. Վ. Մատոյեան:

ԱՐԱՐԿԻՐ Մեծ. Ս. Ամատեան:

ՍԵՐԱՍՏԻԱ Մեծ. Ա. Զամանեան:

ԱՄԱՍԻԱ Մեծ. Յ. Սէէնեան: